

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1891. Första Kammaren. N:o 20.

Lördagen den 18 april.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Justerades protokollet för den 11 i denna månad.

Anmälades och bordlades statsutskottets memorial och utlåtande:

n:o 43, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut i vissa till regleringen af utgifterna under riksstatens sjetta hufvudtitel hörande frågor; och

n:o 44, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående en väg-anläggning mellan Visträsk och Glommersträsk.

Föredrogs, men bordlades å nyo på flere ledamöters begäran följande under gårdagen bordlagda ärenden, nemligen: konstitutionsutskottets memorial n:o 8, statsutskottets memorial n:o 41, bevillningsutskottets betänkande n:o 8, bankoutskottets utlåtande n:o 10 samt Första Kammarens tillfälliga utskotts utlåtanden n:is 3—5.

Föredrogs och lades till handlingarna Första Kammarens tillfälliga utskotts nästlidne dag bordlagda memorial n:o 6, i anledning af väckt förslag om lagstiftning till skydd för industriella mönster och modeller

Föredrogs å nyo och företogs punktvis till afgörande Riksdagens andra särskilda utskotts den 11 och 13 i denna månad bordlagda utlåtande n:o 1, i anledning af ej mindre Kongl. Maj:ts propositioner med förslag till lag om försäkring för olycksfall i arbete och angående anvisande af medel till en riksförsäkringsanstalt, än äfven herr A. Hedins motion med förslag till lag om försäkring för olycksfall i arbetet

Lagförslag om
försäkring för
olycksfall i
arbete.

1 punkten.

Herr statsrådet Groll: Under samhällslivets ständigt fortgående utveckling uppkomma städse nya behof och nya stämningar, hvilka, i början låtande förnimma sig helt svagt och otydligt, småningom tilltaga i skärpa och klarhet. Till en början kunna de förefalla såsom saknande hvarje grund till berättigande, men småningom intränga de i folkmedvetandet och väcka anspråk, hvilka, om de icke vinna behörigt afseende, alstra miss-stämning och oro i samhället. Man handlar därför enligt min tanke klokt, om man aktar på tidens tecken och ser till hvad göras kan för att tillmötesgå rimliga anspråk. Vi kunna icke, i den tid, hvaruti vi lefva, undgå att märka, att en fråga af stor betydelse mer och mer påkallar sin lösning. Det är den s. k. arbetarefrågan. Denna fråga har åtskilliga spörsmål på sitt program och deribland dem om sjukkassor, om arbetares olycksfalls- och ålderdomsförsäkring m. m.

Man torde tryggt kunna påstå, att här i vårt land äro förhållandena emellan arbetare och arbetsgifvare betydligt lugnare än i andra länder, och om än detta lugn för en eller annan gång kunnat afbrytas, så har väl detta egentligen skett för att vi skola få tillfälle att märka, att denna fråga dock står på dagordningen. Vi kunna med samma visshet säga, att i vårt land eger ett förtroende rum mellan arbetare och arbetsgifvare, som kanske intet annat land, åtminstone icke de stora industriländerna, kan uppvisa. Vi kunna likväl icke förbise, att ett inflytande från de stora industriidkande länderna med nödvändighet måste göra sig gällande äfven hos våra arbetare och hos dem väcka vissa anspråk. Detta har också redan af Riksdagen blifvit beaktadt, då nemligen Riksdagen år 1884 biföll en då framlagd motion om utredning af hithörande frågor. Detta föranledde tillsättande af en komité, som arbetade ungefär 5 år och slutligen framkom med alla sina förslag, hvaraf ett i hufvudsak redan vunnit Riksdagens bifall. Nu stå de mera svärlösta och mera i samhällslivet ingripande förslagen på dagordningen. Bland dessa torde de, som röra olycksfallsförsäkring och sjukkassor, vara af jmförelsevis lättare art att lösa än den stora frågan om ålderdomsförsäkring, hvilken ännu tarvar en betydlig och vidlyftig utredning, innan den kan i någon mån sägas hafva nått sin mognad.

Emellertid har, först genom Riksdagens begäran och sedan genom dessa komitéarbeten, frågan kommit i ett sådant skede, att den ovilkorligen bör på något sätt förr eller senare lösas, och att lösningen bör ske genom lagbestämda föreskrifter. Den fråga, som i dag föreligger, är den om olycksfallsförsäkring, d. v. s. arbetarnes skyddande emot de ekonomiska följderna af olycksfall.

Med hvad jag nu sagt har jag egentligen endast velat påpeka, att något måste göras och dermed anser jag mig hafva bemött hvad några reservanter i statsutskottet yttrat derom, att frågan borde tills vidare undanskjutas. Jag tror dock, att min uppfattning om att något bör göras delas af de fleste utaf utskottets ledamöter. Men frågan blifver då hvad som skall göras. Utskottets majoritet anser sig icke kunna acceptera Kongl. Maj:ts förslag om obligatorisk olycksfallsförsäkring,

utan håller före, att man tills vidare bör *stanna* vid att stadga en an-svarsskyldighet för arbetsgifvarne. Ja, utskottet har också stannat der-vid, ty utskottets majoritet har icke, så vidt jag kan finna, ingått i någon utveckling om, huru denna ansvarsskyldighet skulle närmare bestämmas, annorlunda än att utskottet tänkt sig, att den borde inskränkas till vissa näringar. Med detta yttrande föreställer jag mig, att utskottet menar, att denna ansvarighet skulle bindas vid vissa yrken, som vore af en för arbetarne mera farlig beskaffenhet. Emellertid kan man af de reservationer, som äro fogade vid utskottets betänkande, finna, på huru många olika sätt arbetsgifvarnes ansvarsskyldighet kan bestämmas.

Några af reservanternas i utskottet synas vilja ordna arbetsgifvarnes ansvarsskyldighet i hufvudsaklig öfverensstämmelse med 1886 års lag om skada i följd af jernvägs drift. Andra anse, att denna lag icke utan betydliga modifikationer kan utsträckas till ett större antal näringsgrenar. I allmänhet synes man dock vara ense om, att ansvarsskyldigheten icke bör drivas till sina yttersta konsekvenser, utan att den bör hållas inom måttliga gränser och sålunda inskränkas vare sig med hänsyn till den tidrymd, hvarunder den skall kunna verka, d. v. s. början och slutet af den tid, hvarunder, om skada sker, ersättning bör utgå, eller också med hänsyn till ersättningens belopp, så att man i sjelfva ansvarighetslagen skulle bestämma hvilken ersättning, som, i det ena eller andra fallet af skada, skulle utgå. Flere ledamöter inom utskottet synas derjemte hafva tänkt sig, att om en sådan ansvarsskyldighet bestämdes i den ifrågavarande lagen, borde tillika stadgas, att arbetsgifvaren skulle kunna på något sätt befria sig från den i lag stadgade påföljden genom att på annat sätt draga försorg om sina arbetare, och vidare, att arbetsgifvaren borde beredas möjlighet att genom frivillig försäkring söka utjemna följderna af den ansvarighet, som ålades honom. En ledamot synes till och med antyda, att staten sjelf borde inrätta en anstalt, der arbetsgifvarne kunde hafva möjlighet att genom försäkring lätta den bördan, som på dem blefve lagd genom ansvarspligtens stipulerande.

Nu beror enligt min åsigt saken egentligen derpå, om de anordningar, som utskottet eller reservanternas tänkt sig, kunna anses vara för samhället fördelaktigare än den af Kongl. Maj:t föreslagna obligatoriska olycksfallsförsäkringen. För min del tror jag verkligen, att Kongl. Maj:ts proposition i detta afseende har företräde. Både i utskottets betänkande och i de afgifna reservationerna, der ansvarsskyldighet för arbetsgifvare proklameras, ställes dock, såsom det yttersta medlet att realisera denna ansvarsskyldighet, i utsigt domstols anlåtande. Huru man än ser frågan, ordnad uteslutande på grunden af ansvarspligt, leder den slutligen till rättegång, derest arbetare och arbetsgifvare icke godvilligt komma öfverens med hvarandra. Men, har man sagt, det torde icke vara så farligt med den saken, ty vi hafva jernvägslagen af år 1886, hvilken nu verkat längre än fyra år utan att hafva framkallat någon rättegång. Jag tror verkligen, att man måste medgifva detta faktiska förhållande, men jag hyser å andra sidan den åsigten, att man deraf icke får draga den slutsats, som inom utskottet gjort sig gällande, ty hvad som här är i fråga rör mindre de stora

Lagförslag om
försäkring för
olycksfall i
arbete.
(Forts.)

Lagförslag om
försäkring för
olycksfall i
arbete.
(Forts.)

marbetsgifvarne, dit jernvägsbolagen måste räknas, ty dessa hafva i vårt land intagit en sådan ställning till sina arbetare, att de tryggt kunna underkasta sig olycksfallsförsäkringslagen sådan som den nu är föreslagen, emedan den icke kommer att pålägga dem någon särskild börda utöfver hvad de redan frivilligt åtagit sig. Men hvad deremot beträffar den del af arbetsgifvarne, som icke tager någon hänsyn till arbetarne, så är det just dessa, som komma att träffas af en lag om försäkringspligt. Men de komma äfven att träffas, kanske i ännu hårdare grad och på ett, särskildt för dem, mycket pinsammare sätt, af den ansvarighetslag, som nu är af utskottet och vissa reservanter ifrågasatt. Ty det är just emellan dessa arbetsgifvare och arbetarne, som denna ansvarsskyldighet kommer att göras gällande i form af rättegång. Jag tror därför icke, att man vinner något med att endast proklamera ansvarsskyldighet utan att på samma gång lemna arbetsgifvaren ett medel att befria sig från dess obehagliga följder. Man kan i detta afseende lära något ifrån Tyskland. Der tillkom, såsom herrarne alla veta, år 1871 den s. k. Haft-Pflicht-Gesetz, föranledd af en massa olyckor, som på 1860-talet inträffade i de sachsiska bergverken. Denna lag, det måste medgifvas, var ytterst illa affattad och framkallade redan på den grund en mängd rättegångar. Jag tror dock, att man icke får skriva alla de rättegångar, som med anledning af denna lag uppkommo, på den räkning, att lagen var illa affattad, utan de berodde nog också till en del på sjelfva lagens inneboende grund i öfrigt. Vi veta alla, att tyskarne äro ett betänksamt folk, och man kan vara säker, eller åtminstone antaga för temligen visst, att hade lagens olämplighet endast berott på dess dåliga affattning, lagen säkerligen omarbetats, men grunderna för densamma bibehållits. I stället ansåg man lämpligare att kasta hela lagen öfver bord och öfvergå till obligatorisk försäkring, och jag tror, att man numera får anse, att detta försök i allmänhet har slagit lyckligt ut både för arbetare och arbetsgifvare.

Det synes dock nu, som om man i vårt land ville beträda samma väg, som Tyskland redan öfvergifvit. Man vill nu här införa Haft-Pflicht. Naturligtvis tänker man sig den i en förbättrad form och man har äfven ställt i perspektiv, att arbetsgifvaren skall kunna trygga sig genom försäkring. Skall nu detta ske i en enskild anstalt, föreställer jag mig dock, att det skall blifva en ganska dyr affär för arbetsgifvarne. Utskottet antyder, att de enskilda bolagen i vissa afseenden erbjuda bättre försäkringsförhållanden än den nu ifrågasatta anstalten, och utskottet synes föreställa sig, att bolagens omkostnader, som alla måste erkänna vara temligen stora, möjligen skulle kunna nedbringas, om dessa enskilda bolag lemnade försäkringar under samma förhållanden, som staten skulle göra, enligt den ifrågavarande lagen. Utskottet tänker sig, såsom det vill synas, att de enskilda bolagen skulle kunna anordna försäkringar med viss caren tid, i enlighet med förslaget. Om man kunde få sådana försäkringar i enskilda bolag, skulle dessa bolag, då de blott komma att svara för de stora skadorna, enligt utskottets tanke kunna nedsätta premierna för dessa försäkringar. Jag tror dock, att detta i viss mån beror på missuppfattning.

Man har också sagt, att den frivilliga olycksfallsförsäkringen i vårt land redan tagit en ganska betydande omfattning och att man därför

kunde nöja sig med att vidare utveckla densamma. I afseende härå vill jag dock anmärka, att försäkringar, som hittills meddelats, just tagits af de arbetsgifvare, som jag först nämnde, i afseende å hvilka ingen lag behöfdes. De öfriga arbetsgifvarne deremot hafva nog icke tagit några frivilliga försäkringar.

Lagförslag om försäkring för olycksfall i arbete.
(Forts.)

Betraktar jag vidare de villkor, som erbjudas af de enskilda bolagen, tror jag man skall finna, att den enskilda frivilliga försäkringen för närvarande är till sin innebörd af mera underordnad betydelse. I allmänhet är förhållandet det, att arbetarne försäkras för ett kapitalbelopp af 1,000 kronor. Derför erlägges i medeltal en årlig premie af 5 å 7 kronor. Om sedermera skada inträffar och detta ersättningsbelopp på 1,000 kronor utfaller, kan det förvandlas till en lifränta, men denna uppgår i allmänhet icke till högre belopp än 60 å 90 kronor. Jag får således i de enskilda bolagen en lifränta af 60 å 90 kronor emot en årlig premie på 5 å 7 kronor. Enligt de beräkningar, som äro uppgjorda med afseende på den obligatoriska olycksfallsförsäkringen, är den årliga premien der i medeltal upptagen till 2 öre per dag för hvarje arbetare, d. v. s. för år ungefär 6 å 7 kronor. Det är naturligt, att inom vissa näringar blir denna premie högre, men inom andra deremot betydligt lägre. Man kan säga, att för vissa näringar skulle den icke gå upp till $\frac{1}{2}$ öre per arbetsdag och arbetare. Lagförslaget förutsätter, att i händelse af full invaliditet skulle lemnas en ersättning af 360 kronor per år. I detta fall får man vid försäkring i statens anstalt betydligt större valuta för sina penningar, än vid motsvarande försäkring i enskilda bolag. Nu tror jag, att man i allmänhet måste erkänna, att det ersättningsbelopp, som i lagförslaget förutsättes, är temligen rimligt, d. v. s. att det uppgår till ungefär det belopp, som en arbetare skäligen bör ega att påräkna vid skada af nämnda beskaffenhet. Men erkänner man detta, blifver konsekvensen den, att arbetsgifvare vid frivillig försäkring bör söka förskaffa arbetaren i händelse af full invaliditet just detta belopp, eller 360 kronor, men detta komme att kosta honom betydligt mer än om försäkringen skedde i statens försäkringsanstalt. Det kan ju hända, om en carenstid skulle ifrågakomma, att någon nedsättning i afgifterna till de enskilda bolagen kunde ske, men denna nedsättning torde icke blifva synnerligen afsevärd och spelar följaktligen icke någon bestämmande roll. De enskilda bolagen måste nemligen alltid vidkännas betydligt höga förvaltningskostnader, ty hvart och ett af dessa bolag har sin särskilda förvaltning och måste hafva sina egna agenter. Dessa agenter äro ganska dyrbara och kosta bolagen en icke ringa del af deras inkomster. I våra enskilda olycksfallsförsäkringsbolag uppgå förvaltningskostnaderna i förhållande till inkomsterna till icke mindre än 33, 35 å 38 proc. Det är nog troligt, att, i fall det enskilda försäkringsväsendet än mera utvecklades, dessa kostnader skulle i någon mån kunna nedgå, men i någon betydligare mån kan det antagligen icke ske.

Man börjar nu att kunna utröna verkningarna af olycksfallsförsäkringen i Tyskland. Uppgifter föreligga nu för åren 1886, 1887, 1888 och 1889, hvilka äro ytterst beaktansvärda. Dessa uppgifter visa, att förvaltningskostnaderna i Tyskland för hvarje år blifva betydligt mindre i förhållande till inkomsterna. År 1886 uppgingo de till 25 proc., hvar-

Lagförslag om vid dock bör märkas, att det året hade lagen nyss börjat att tillämpas. försäkring för I dessa 25 proc. ingå antagligen åtskilliga utgifter, som kunna hänföras olycksfall i till organisationskostnader m. m. År 1887 gingo förvaltningskostnaderna arbete. ned till 17 proc., 1888 till 14 proc. och 1889 till 12 proc. Man kan

(Forts.)

äfvén undersöka, huru olycksfallsförsäkringen i Tyskland i vissa andra afseenden slagit ut. Der tillämpas såsom bekant ett annat system för afgifternas beräkning än det, som här är föreslaget.

Man har att skilja mellan tvenne system för afgifternas bestämmande och upptagande: »Umlageverfahren» och »Deckungsverfahren». Det senare består deri, att man har fasta premier, beräknade efter försäkrings-tekniska grunder med hänsyn till de enligt hvad statistiken gifvit vid handen under ett år sannolikt förekommande olycksfall. Enligt »Umlageverfahren» åter förskottteras hvad som under året behöves för att betäcka derunder utgående ersättningsbelopp, och sedan man fått reda på totalbeloppet af ersättningarna under året, sker utdebiteringen på arbetsgifvarne. Vid tillämpningen af detta senare system blifva afgifterna under första året naturligtvis temligen låga till följd af de jemförelsevis få skador, för hvilka ersättning derunder skall utgå. Men för hvarje år, som går, stiga ersättningsbeloppen allt mer, och det med stor hastighet på grund af tillkommande skador. I Tyskland utkämpades en skarp strid mellan dessa båda principer, hvilken strid slutligen ledde till en kompromiss, enligt hvilken man skulle lägga väsentligen »Umlageverfahren» till grund för afgifternas bestämmande, men sålunda modifieradt, att under första åren betydliga belopp skulle utdebiteras och afsättas till reservfonder. Så skulle t. ex. under det första året till reservfond afsättas icke mindre än tre gånger det belopp, som under året utbetalts i ersättningar. Sedermera under de följande åren skulle afsättningen småningom minskas, till dess afsättningarna slutligen alldeles upphörde. Genom dessa afsättningar afsåg man att utjemna afgifterna, så att de icke stego allt för häftigt. Man skulle på sådant sätt slutligen uppnå ungefär samma jemnhet i afgiftsbeloppen, som man med Deckungssystemet redan från början åsyftade. Man får således icke förskräckas af de stora, hastigt växande siffror, som man under de första åren ser. Man har talat om, hvilka oerhördt dryga förvaltningskostnader dessa försäkringsanstalter eller yrkessamfund i Tyskland fått vidkännas. Man har också påpekat — jag tror att något sådant förekommer jemväl i högsta domstolens protokoll — såsom ett anmärkningsvärdt missförhållande skilnaden under år 1886 i Tyskland mellan utbetalda ersättningsbelopp, 1,711,700 riksmark, och det för året utdebiterade beloppet af omkring 12 millioner riksmark. Men med afseende å de af mig förut angifna omständigheter bero dessa anmärkningar på missuppfattning af det i Tyskland använda förfarandet vid beräkningen af utdebiteringarna.

Om man undersöker, huru mycket som utdebiterats för hvar försäkrad person, finner man, att dessa utdebiteringar icke uppgått till synnerligen stora belopp, och att de understiga hvad man tänkt sig här i Sverige skulle i medeltal behöfva utdebiteras. År 1886 utdebiterades ungefär 12 millioner riksmark, men de försäkrades antal utgjorde omkring $3\frac{1}{2}$ millioner menniskor, och således utdebiterades för året icke mer än $3\frac{1}{2}$ å 4 riksmark för hvarje försäkrad. Under de

följande åren 1887, 1888 och 1889 steg visserligen i någon mån utdebiteringen i förhållande till de försäkrade, och det kommer den ännu att göra, till dess man uppnått den punkt, då tillkommande nya och bortfallande gamla ersättningsbelopp blifva i hufvudsak lika.

Hvad nu är sagdt rörer egentligen industrien. Man har i en vid utskottets betänkande fogad reservation antydt, att ansvarigheten borde utsträckas jemväl till jordbruket. Så har skett i Tyskland från och med år 1888, och de siffror, som i detta afseende erhållits, äro ganska egendomliga derutinnan, att de visa huru litet detta tyngt på jordbruket. För denna näringsgren utgjorde år 1888 utdebiteringarna ungefär 450,000 riksmark, under det att antalet försäkrade samma år utgjorde $5\frac{1}{2}$ millioner människor. Under år 1889 hade utdebiteringen uppgått till 1,600,000 riksmark, men de försäkrades antal hade samtidigt ökat till 8,100,000. Det är således endast en bråkdel af en riksmark, som belöper sig på hvarje jordbruksarbetare.

Härjemte tror jag, att man kan säga, att försäkringskostnaderna i Tyskland äro större än de skulle bli enligt Kongl. Maj:ts förslag, ty yrkessamfundet i Tyskland laborera med särskilda förvaltningar och måste i följd häraf underkasta sig en mängd utgifter, som, om de i stället vore förenade till en helhet, antagligen skulle kunna reduceras. Dessa »Berufsgenossenschaften» måste t. ex. aflöna en mängd skrifvare.

Principen om obligatorisk olycksfallsförsäkring är erkänd icke blott i Tyskland, utan äfven i Österrike, dock med den skillnaden, att i Österrike bidrager arbetaren sjelf till försäkringen, visserligen med en ringa del, efter hvad jag vill minnas $\frac{1}{10}$ mot arbetsgifvaren, under det att i Tyskland arbetsgifvarne vidkännas hela försäkringen. Men jag tror, att man får anse det österrikiska systemet hafva utfallit mindre väl, i ty att deraf alstrats stridigheter mellan arbetare och arbetsgifvare.

I de flesta af Europas öfriga länder kan man skönja en tendens att öfvergå till obligatorisk olycksfallsförsäkring, och detta är helt naturligt, emedan den tynger mindre på arbetsgifvarne genom att bördorna mera jemnt mellan dem fördelas. Nu har man emellertid invändt mot denna försäkring, att den icke kan ur privaträttslig synpunkt försvaras, och att en arbetsgifvare derigenom kan åläggas att betala för en annan arbetsgifvares försummelse. Det sista är naturligtvis sant. Men det är någonting, som vidlåder sjelfva försäkringens natur att den ene skall vara solidarisk med den andre. Hvad åter beträffar den juridiska sidan af saken, så är jag ense med utskottet derom, att försäkringspligten icke kan deduceras fram ur de hos oss i allmänhet gällande privaträttsliga grunder. Men, enligt mitt förmenande, delar den obligatoriska olycksfallsförsäkringen denna egenskap med den af utskottet ifrågasatta ansvarsskyldigheten för arbetsgifvaren, ty den kan icke heller, så vidt jag förstår, deduceras fram ur de hos oss i allmänhet gällande privaträttsliga principer. Här gäller det icke privat rätt, utan offentlig rätt. Men föreskrifterna kunna ju utfärdas i form af allmän lag, om man så vill, emedan man kan säga, att de i sina konsekvenser medföra en utvidgning af ansvarsskyldigheten. Staten har, enligt mitt förmenande, i förevarande frågor endast att tillse, hvilketdera, den obligatoriska olycksfallsförsäkringen eller ansvarsskyldigheten, i realiteten skall ställa sig bäst och nyttigast, och dervid

Lagförslag om
försäkring för
olycksfall i
arbete.
(Forts.)

Lagsförslag om försäkring för olycksfall i arbete.
(Forts.)

bör naturligtvis staten i första rummet se till, hvad näringarna kunna tala. Då man i Tyskland funnit sig kunna bära försäkringspligten, och då den antagligen enligt de föreslagna bestämmelserna skulle blifva mindre betungande här, så tror jag, att man icke behöfver oroa sig för den börda, som denna institution skulle komma att pålägga näringarna.

För öfrigt anser jag mig nu icke behöfva ingå i någon redogörelse för detaljerna i Kongl. Maj:ts förslag. Det kan ju vara möjligt, att detta förslag i ett eller annat afseende erfordrar vissa modifierationer. Detta blifver dock en senare fråga.

För ögonhlicket har jag blott ansett mig böra behandla principfrågan, och för min del tror jag, att den obligatoriska olycksfallsförsäkringen har företrädare framför den rena ansvarspligten. I fall denna åsigt inom kammaren skulle göra sig gällande, torde det vara erforderligt att förslaget återremitteras till utskottet för att der undergå närmare detaljgranskning. Skulle kammaren åter hellre omfatta ansvarsskyldigheten och anse den böra i lag stipuleras, så torde dock för frågans vidare behandling erfordras, att något närmare bestämmes, huru denna ansvarsskyldighet skall vara beskaffad, och hvilka grunder der vid lag skola tillämpas, ty utskottets betänkande gifver i denna del ytterst ringa ledning för Kongl. Maj:t i händelse af ett fortsatt bearbetande af frågan. För den skull synes det vara lämpligt att, äfven om ansvarsskyldighet proklameras, utskottet genom återremiss finge tillfälle att närmare yttra sig om de allmänna grunder, som för ansvarspligtens genomförande syntes böra blifva bestämmande.

Herr Ekenman: Jag är, för min del, icke tillfreds med det nu föreliggande betänkandet, icke därför att jag icke kan komma till samma resultat som utskottet, utan därför att jag tror, att utskottet bort göra något bestämdt uttalande i den riktning, dit lagstiftningen, enligt utskottets mening, borde gå. Jag har icke heller kunnat, för min del, fullkomligt instämma i något af reservanternas förslag, och då jag anser denna fråga ega stor betydelse och vikt, önskar jag uttala min uppfattning i frågan, dervid jag emellertid vill fatta mig mera allmänt. Jag skall icke försöka att steg för steg kritiskt belysa hvad utskottet eller reservanternas framställt, den saken är till stor del redan undan-gjord af statsrådsledamoten, som nyss slutade sitt anförande, utan jag vill, såsom jag förut antydde, endast i allmänhet yttra min mening och ber dervid att på förhand få förutskicka den förklaringen, att jag ingalunda är nog förmäten att tro, att jag med mina ord nu skall kunna lösa denna viktiga fråga. Jag skulle anse det vara mycket stort, om jag ens i någon ringa mån kunde bidraga dertill.

När man i allmänhet vill stifta en lag och särskildt en sådan som den här föreliggande, torde man i första rummet böra se till, huru vida det verkligen fins ett *rättskraf att tillgodose*, något som vi kalla för »ett kraf af det allmänna rättsmedvetandet». I det afseendet tror jag, att jag icke behöfver mycket vidlyftigt orda, ty nog har man förnummit så mycket af de röster, som både i den offentliga och enskilda debatten låtit höra sig, under det denna fråga stått på dagordningen, att man kan säga den meningen vara fast och bestående, att *skada, föranledd af själfva den fara, som är förknippad med en viss industri, bör er-*

sättas, så att den, som utan eget förvällande sålunda blifvit lidande, ^{Lagförslag om försäkring för olycksfall i arbete.} bör få godtgörelse. Men en annan vigtig fråga är att här vid lag beakta, och i det afseendet torde meningarna vara mera delade, nemligen den om behofvet af den här föreliggande lagen. Med hänsyn härtill har man från mer än ett håll hört påstås, att något egentligt behof här icke föreligger, att denna sak bäst realiseras på enskild väg, och att arbetsgifvarne i allmänhet så tillgodose sina arbetare, att staten icke behöfver träda emellan. Jag förbiser visserligen icke, att i fråga om flertalet af våra arbetsgifvare detta påstående är fullkomligt riktigt. Men det är nog, att det fins ett mindretal, der så icke sker, och kan arbetaren åberopa sin rätt i det förra fallet, så kan han det också i det senare, men då är ju lagen behöfelig. Man skrifver i allmänhet icke lag för dem, som hafva lagens mening så att säga inskrifven i sitt eget samvete, utan snarare för dem, som icke hafva denna högre uppfattning. Jag kan i öfrigt icke se annat, än att detta behof allt mera gör sig gällande. Ju mera vår industri utvecklas i alla dess grenar, dess mera klart och tydligt framträder behofvet af att något från statens sida göres, att en lag i detta afseende åstadkommes.

Men om jag nu för min del anser, att dessa af mig angifna hufvudgrunder i denna fråga äro skäligen klara, måste jag dock medgifva, att, när man kommer till den ganska väsentliga frågan om *formen* för denna lag, allt är tvistigt. Vi hafva här nu hört från regeringens sida försvaras den proposition, som här är framställd, och vi hafva hört många andra meningar om *sättet* att lösa frågan eller med andra ord *formen* för tillgodoseendet af intresset i denna del. När utskottet, beträffande regeringens förslag och det yttrande öfver detsamma, som i principielt hänseende afgifvits af högsta domstolens ledamöter, finner den vederläggning af högsta domstolens mening, som kom till stånd, då ärendet föredrogs inför Konungen i statsrådet, icke vara tillfredsställande, så tror jag, att man nog kan hafva olika tankar i det afseendet. Vore frågan beroende blott på det principiella, skulle jag icke hysa någon tvekan att i det afseendet följa hvad herr statsrådet och chefen för civildepartementet föreslagit och sålunda bifalla Kongl. Majts proposition.

Jag tycker resonnementet dervid är klart och tydligt, att när det gäller stora och vigtiga ändamål, måste den enskildes rätt vika för det allmännas väl. Men här finnas andra synpunkter, som kunna göra mig tveksam rörande antagandet af den kongl. propositionen. Jag ber få säga, att jag i allmänhet, när det gäller lagstiftningen, anser det vara lyckligt, om man kan undvika att slå in på nya vägar. Det är bättre och tryggare, om man kan vandra på stigar, som redan förut äro kända, än om man måste komma med något nytt. Detta regeringens förslag innebär något nytt, och jag skulle väl allenast därför icke säga nej, men jag tror det icke vara nödvändigt att i detta fall komma med något nytt, ty det förutan torde frågan kunna lösas. Dessutom har förslaget det mot sig, att det skulle, enligt min uppfattning, medföra större kostnader än, strängt taget, nödigt är. Herr statsrådet och chefen för civildepartementet har i många afseenden belyst denna fråga, men jag tror, att den i afseende på kostnaden torde tarvå att än vidare utredas. Jag kan nemligen icke finna det vara någon omöjlighet för arbetsgifvarne, särskildt de större, att inom egna verkstäder genom

Lagförslag om ändamålsenliga anordningar reducera faran för olycksfall till en obetydlig-
 försäkring för lighet och derigenom med fördel sjelfva öfvertaga olycksfallsförsäk-
 olycksfall i ringen. Detta synes mig vara en högst vigtig omständighet, ty om
 arbete. olycksfallsförsäkringen ställes så, att den blir allt för dyrbar, kan jag
 (Forts.) icke finna annat, än att detta skulle verka ytterst menligt för arbetarne
 sjelfva. Reglerna för produktionen låta icke förrycka sig så, att man
 utan vidare följder blott och bart kan ålägga arbetsgifvarne att vid-
 kännas dryga omkostnader till förmån för arbetarne. Resultatet skulle
 möjligen blifva det, att dessa kostnader sålunda komme att återfalla
 på arbetarne i form af nedsatta löner. Dessa faror och svårigheter
 tror jag väsentligen komme att undvikas genom ett vidhållande af
ansvarsplichten och genom att utveckla den. Antydningar i detta af-
 seende äro redan gjorda af reservanterna, men jag kan, såsom jag förut
 nämnt, icke fullkomligt följa dem i hvad de i detta afseende föreslagit.
 Jag skall, då jag nu uppehåller mig vid ansvarsplichten, äfven bedja att
 få fästa kammarens uppmärksamhet särskildt derpå, att den icke är för
 våra förhållanden främmande. Exempelvis om man går så långt till
 baka som 1830, ser man att genom kongl. kungörelsen den 7 april
 nämnda år bestämdes, »att när arbeidskommenderingar begagnas af en-
 skilde personer eller bolag, dem må åliggera att, i händelse soldat eller
 båtsman så såras eller skadas, att han nödgas lemna krigstjensten,
 förse honom med ett mot skadan och hans lidande svarande årligt
 underhåll». Denna maning blef ytterligare betonad och preciserad ge-
 nom kongl. kungörelsen den 25 januari 1842, och nu hafva vi fått
 saken under den sista tiden ytterligare fastslagen genom kongl. förord-
 ningen af den 12 mars 1886 angående ansvarighet för skada i följd af
 jernvägs drift. Om vi sålunda fasthålla principen komma vi till något,
 som för våra förhållanden redan är känt, och enligt min mening skulle
 de högst väsentligt reducerade kostnaderna ställa sig på sådant sätt,
 att saken blefve dräglig äfven för arbetsgifvarne. Man bör dock i fråga
 om denna ansvarsplicht kanske redan nu, utan att naturligtvis fatta
 beslut, dock yttra sig om vissa närmare bestämmelser. Det kan dervid
 icke falla mig in att komma med förslag till detaljerade föreskrifter,
 men ett och annat hufvudmoment synes mig dock böra framhållas. Jag
 tror sålunda, efter hvad jag hört och förnummit, att man bör sätta en
 skälig och rimlig *väntetid*, innan ersättningen på den väg, som är i
 fråga, skulle utfalla. Denna tid har i det kongl. förslaget antagits till
 60 dagar; må hända tarvade den någon utsträckning. Jag tror vidare,
 att det icke vore lämpligt att, såsom i den af mig åberopade förord-
 ningen af 1886, blott och bart stadga en ansvarsskyldighet. Enligt
 min åsigt skulle det, utan att skada arbetsgifvarne, vara till fördel för
 arbetarne, om det bestämdes att ersättningen vid olycksfall skall utgå
 äfven i form af *lifränta*. Som nu icke någon försäkringsanstalt i vårt
 land finnes, som lemnar så beskaffade försäkringar, torde äfven böra
 bestämmas, att staten antingen medel- eller omedelbart må gifva för-
 säkringsanstalter sitt understöd, mot vilkor att sådana försäkringar af
 dessa mottagas. Jag kan ju icke hafva i syfte, att den mening, jag
 nu tillåtit mig att framställa, skall föranleda till ett direkt beslut. Jag
 vet allt för väl, att min sålunda uttryckta mening behöfver att närmare
 formuleras och må hända jemkas, men för att sådant skulle i lugn och

ro kunna ske och nytt förslag i detta syfte inför Riksdagen framkomma, Jag förklarar jag härmed återremiss af föreliggande fråga.

Jag har nu, såsom kammaren finner, i några få, enkla drag tillåtit mig att utveckla min åsigt i frågan, och jag ber att härtill få knyta den förhoppningen, att det må vara något litet bidrag till lösningen af denna viktiga fråga. Jag tillåter mig äfven uttala den mening, att det vore lyckligt, om dessa arbetarefrågor, särskildt den nu på dagordningen stående, kunde inom Riksdagen genom de konservativa elementens samverkan bringas till lösning, ty utan tvifvel är detta sätt att framskrida på lagstiftningens område det för samhällets lugn och trefnad bästa.

Lagförslag om försäkring för olycksfall i arbete.
(Forts.)

Herr Ölander: Det var ju att vänta, att detta förslag icke skulle vinna arbetsgifvarnes godkännande. Dessa utgöra ju, så att säga, den ena parten, och de skulle derigenom få sig ålagd en skyldighet, som de visserligen medgifva sig moraliter ega, men som de ingalunda äro benägna att juridiskt tillförbindas. Då jag säger arbetsgifvarne, menar jag utskottet, ty med dess sammansättning kan man taga för gifvet, att detta utlåtande endast är ett uttryck för arbetsgifvarnes åsikter; men för en jurist och domare är den ena partens mening icke tillräcklig; han vill gerna också höra den andra och på bådas uttalanden grunda ett omdöme, som endast på detta sätt kan blifva så rättvist och opartiskt, som det med mänsklig ofullkomlighet är möjligt; för honom är det en lag, att båda parternas intressen iakttagas och beaktas. Så har också arbetarekomitén gjort, så har Kongl. Maj:t gjort, och så hoppas jag, att äfven Riksdagen skall göra. Men för att fullgöra denna uppgift tror jag, att Riksdagen icke bör fästa allt för mycken vikt vid de skäl, som af utskottet anförts mot det kongl. förslaget. Detta förslag grundar sig, såsom vi se, på tre hufvudprinciper. Den första är, att arbetsgifvare är skyldig ersätta den förlust eller minskning i arbetsförmåga, som tillskyndas arbetare genom olycksfall under arbete hos arbetsgifvaren äfvensom, om olycksfallet medfört döden, lemna understöd till den aflidnes familj; den andra, att staten ansvarar för att dessa ersättningar eller understöd blifva behörigen utbetalda, och den tredje, att arbetsgifvaren skall lemna garanti för att staten genom den sålunda åtagna ansvarigheten icke lider någon förlust. På dessa grunder har nu det kongl. förslaget meddelat en mängd bestämmelser, som åtminstone, enligt min åsigt, å ena sidan lemna arbetarne full säkerhet för utbekommande af en mot följderna af hvarje olycksfall svarande ersättning, och å andra sidan affordra arbetsgifvarne garantier härför med den minsta möjliga uppoffring. Kan man väl hafva något att anmärka mot dessa principer och dessa anordningar? Men huru har nu utskottet behandlat detta förslag, der, om någonsin, god vilja att åstadkomma ett godt arbete äfven synes hafva mötts af förmåga att utföra ett sådant? Hvad säger utskottet om detsamma? Om detaljerna säger det ingenting, ty det förkastar sjelfva grunderna, och med en oförklarlig tillit till, att denna förkastelsesdom äfven skall godkännas af Riksdagen, har det helt enkelt undandragit sig att afgifva yttrande öfver hvarje särskild paragraf för sig. Detta sätt att affärda ett kongl. förslag är visserligen ganska enkelt och beqvämt, men enligt min åsigt föga öfver-

Lagförslag om
försäkring för
olycksfall i
arbete.

(Forts.)

emellertid, såsom jag nyss nämnt, förkastat grunderna för förslaget eller må hända rättare några af grunderna, ty upprigtigt sagdt är det icke lätt att af utlåtandet erhålla full klarhet om hvad utskottet egentligen menar. I dess sväfvande och osäkra uttryck, som icke innehålla något bestämdt eller klart omdöme, spårar man, huru det slingrar sig fram mellan de olika utskottsledamöternas vidt skilda åsigtter. Men om jag rätt uppfattat dess mening, har utskottet — den rättvisan måste man dock göra det — liksom ryggat till baka för att helt och hållet fritaga arbetsgifvarne från all ansvarsskyldighet i ifrågavarande afseende. Tvärt om vill det synas, som om utskottet erkände, att arbetsgifvarne verkligen hafva en dylik skyldighet; men det är ofantligt krångligt att få reda på, huru utskottet tänkt sig att denna skyldighet skulle fullgöras. Till en början ordar utskottet om ansvarighetslagen af 1886 angående jernvägs drift, och det ser nästan ut, som om utskottet tänkt sig en lösning af frågan i denna riktning äfven i afseende på öfriga näringar. Utskottet har dervid dock icke alldeles förbisett den föga tillfredsställande erfarenhet, som den tyska ansvarighetslagen lemnat, men utskottet resonnerar bort de häraf föranledda betänkligheterna med den enkla förklaringen, att affattningen af den tyska lagen varit olämplig. Huru lagen bör affattas för att vara lämplig, angifver utskottet icke. Då man emellertid omöjligen kan vara blind för, hvilka anledningar till rättstvister mellan arbetsgifvare och arbetare en sådan lag ovilkorligen måste medföra, då man vidare känner den tidsutdrägt af mången gång flera år, en dylik rättegång med vår rättegångsordning måste medtaga, och då man slutligen frågar sig, hvaraf den stympade, till arbete oförmögne arbetaren och hans familj under hela denna tid skall lefva, och hvarifrån han skall erhålla medel till rättegångens utförande, så får utskottet ursäkta, om man känner sig otillfredsstäld, förrän man erhåller någon upplysning om, huru lagen skall affattas för att allt detta skall kunna förekommas. Utskottet synes icke heller hafva ansett sig behöfva egna denna omständighet någon synnerlig uppmärksamhet, af skäl som strax derefter anföres. Utskottet säger nemligen, att ingen fara förefinnes för sådana rättstvister, ty erfarenheten hos oss har visat, att *vår* lag af 1886 icke gifvit upphof till några rättegångar. Jag ber att få erinra utskottet om, att denna lag endast afser jernvägs drift, och att den omständigheten att en så stor och mächtig industri, hvilken rör sig med så stora belopp, icke inlåtit sig i småaktiga processer med sina arbetare, ingalunda bevisar, att äfven andra, mindre industriidkare, skola följa detta vackra exempel.

Men om man också frånser denna olägenhet, som ju endast är till förfång för arbetarne, torde likväl frågans lösning genom en ansvarighetslag hafva åtskilliga mörka sidor för arbetsgifvarne sjelfve. Enligt det kongl. förslaget skall ersättningen utgå med årliga belopp, så länge behöfvat varar. Denna är gifvetvis den naturligaste, den lämpligaste och mot behöfvat mest svarande formen för en sådan ersättning. Men den förutsätter säkerhet för att den, som skall utbetala ersättningen, också under en lång följd af år är i stånd dertill, samt att, i händelse af hans död, hans sterbhusdelegare äfven äro vederhäftiga därför. Men hvarifrån

erhålla en sådan säkerhet? En arbetsgifvares ställning är i dag god, i morgon dålig, och han skall kanske efter någon tids förlopp icke med bästa vilja i världen kunna fullgöra sina skyldigheter i berörda afseende. Staten skulle illa uppfylla sin pligt, om den låte den genom olycksfall förderfvade arbetarens och hans familjs framtida bergning hvila på så osäker grund. Nej, mine herrar! Skall saken ordnas genom en ansvarighetslag, af samma beskaffenhet som den af 1886, måste ersättningen bestämmas till ett visst belopp, att utgå på en gång; och detta belopp får icke sättas lågt; det måste vara ganska betydligt, ty det skall motsvara en förlorad eller förminskad arbetskraft under den skadades och, i händelse af hans död, hans hustrus hela återstående lifstid och under hans barns uppväxt — med ett ord, det skall under många år utgöra en hel familjs enda lefvebröd. Några af reservanterna hafva också beaktat denna omständighet och sagt, att »för arbetaren vore rätten att fordra en sådan lösen af vigt, emedan den gjorde hans fordringsanspråk mera oberoende af arbetsgifvarens framtida affärsställning». Nu frågar jag herrar industriidkare, om de verkligen anse för sig fördelaktigare att blottställa sig för att när som helst få vidkännas en eller flera dylika större utbetalningar, än att årligen erlägga obetydliga, knappt känbara premier till en försäkringsanstalt. Huru vida utskottet också beaktat denna omständighet, kan jag omöjligt ur dess utlåtande framleta, men af det sammanhang härmed, i hvilket det sätter den i utlåtandet förekommande uppgiften, att »arbetsgifvarne i allt större utsträckning begagna sig af den utväg till beredande af skadestånd vid olycksfall, hvilken erbjuder sig i arbetarnes kollektivförsäkring i enskilda anstalter», har jag skäl antaga, att utskottet härmed velat anvisa arbetsgifvarne en utväg att skydda sig mot olägenheten att utbetala dessa stora belopp på en gång. Men är detta verkligen utskottets mening, så är den också helt och hållet öfverensstämmande med det kongl. förslaget, ty detta har just beträddt den väg, som utskottet sålunda anvisar. Enda skilnaden är, att förslaget obligatoriskt fordrar denna utväg, och, just för att åsamka arbetsgifvarne så liten kostnad som möjligt, tillåter, att försäkringen får ske i en af staten sjelf underhållen riks-försäkringsanstalt. Har icke förslaget härigenom på ett förtjenstfullt sätt tillgodosett så väl arbetarnes säkerhet som arbetsgifvarnes fördelar? Kan någon lämpligare och bättre anordning gifvas?

Hvad nu särskildt angår den så mycket klandrade riks-försäkringsanstalten, så kan jag icke inse, hvarför så många och så skarpa anmärkingar blifvit framställda mot denna institution. Mig synes den hafva ett afgjort företräde framför de enskilda försäkringsanstalterna. En enskild försäkringsanstalt är ju en affär, afsedd att bereda vinst åt sina delegare. Premierna, som till dem inbetalas, måste sålunda vara tillräckligt höga, för att, sedan försäkringsbeloppen utbetalats, äfven betäcka förvaltningskostnaderna och derutöfver lemna behållning till fördelning mellan delegarne. Men — staten fordrar icke någon behållning, och den erbjuder sig att sjelf bekosta förvaltningen. Än vidare: om det är en sanning, att en enskild försäkringsanstalts vinst är beroende af antalet der försäkrade personer, så skulle riks-försäkringsanstalten, der enligt komiténs beräkning minst 150,000 arbetare skulle komma att försäkras, således gifva en vinst, ofantligt mycket större än

*Lagförslag om
försäkring för
olycksfall i
arbete.*
(Forts.)

Lagförslag om
försäkring för
olycksfall i
arbete.
(Forts.)

de enskilda anstaltens, der de försäkrades sammanlagda antal år 1887 icke utgjorde mer än 15,000; och hela denna vinst skulle komma endast arbetsgifvarne till godo genom premiernas nedbringande till minsta möjliga belopp. Ty det kan ju ej nekas, att, då ingen vinst begäres, premierna måste blifva låga i samma mån som den afstådda vinsten skulle varit hög. Hvarför nu arbetsgifvarne föredraga att betala de högre premierna och såmedelst medverka till en vinst åt de enskilda bolagen samt bidraga till dessas förvaltnings- och driftkostnader, är för mig en oupplöslig gåta. Detta är en ömhet om de enskilda anstalterna, som är för mycket uppoffrande för att kunna vara naturliga.

Utskottet säger på sid. 31: »Det torde rättvisligen böra erkännas, att arbetsgifvarne i Sverige ganska allmänt, i mån af sin förmåga, sörja för de hos dem anställda arbetares nödortoftiga utkomst, der dessa genom olycksfall helt eller delvis förlorat sin arbetsförmåga». Det var en mycket lycklig erfarenhet, som utskottet vunnit; min är icke på långt när så lycklig. Jag skulle ensamt från socknar inom min domsaga kunna framleta och för utskottet presentera en mängd krymplingar, som i de stora industrianstalterna derstädes blifvit skadade, fått en arm eller en fot afsågad i en cirkelsåg, ett ben krossadt af en nedfallande timmerbröta eller på annat sätt i arbetet ådragit sig obotlig skada, men hvilka, utan det ringaste bidrag från sina arbetsgifvare, af fattigvården mottaga en knapp, att icke säga otillräcklig bergning. Det kan ju vara sant, att många arbetsgifvare finnas, som göra skäl för denna utskottets blomstermålning, men låt oss för all del icke på grund af så osäkra förutsättningar afslå en lag, som är afsedd till skydd för de olyckliga!

Då man genomläser detta utskottsbetänkande i dess helhet, får man, huru sväfvande och obestämdt detsamma än må vara, likväl den uppfattningen, att utskottet anser, att *något* i lagstiftningsväg bör göras i nu ifrågakvarande afseende. Man blir därför icke litet förvånad, då utlåtandet efter dessa ganska förtjenstfulla ansatser till en lösning utmynnar i ett rent afstyrkande af det kongl. förslaget. Detta var verkligen en afslutning, lika oväntad som nedslående. Utskottet gömde sålunda bakom sina vackra ord en bestämd motvilja mot hvarje åtgärd, som kunde åt arbetsgifvarnes moraliska pligt gifva karakteren af en juridisk skyldighet. Och dock säger sig utskottet icke vilja förneka, att arbetsgifvarne verkligen hafva en sådan skyldighet; men att fastslå den, reglera den och skaffa garantier för dess fullgörande, anser utskottet, d. v. s. arbetsgifvarne, vara onödigt. Mig synes deremot, att om arbetsgifvarne hafva allvar med att uppfylla denna på mensklighet, rättvisa och ett ordnad samhälls fordringar grundade pligt, de icke skulle väcka något tvifvel om sin goda vilja härutinnan genom att undandraga sig att lemna de garantier därför, som staten af dem fordrar.

Arbetsgifvaren är, såsom jag i början af mitt anförande nämnde, i denna fråga den ena parten; arbetaren är den andra. Den senare är icke representerad inom Riksdagen. Den förra åter är icke blott representerad, han har äfven fått utgöra majoritet i det utskott, som behandlat frågan. Må vi då, när vi gå att fatta vårt beslut, med oveld bedöma äfven den icke representerade partens rätt och derigenom visa honom, att hans rop på politisk rösträtt icke varit befogadt samt att

äfven derförutan representationen skall veta att bevaka hans rätt och iakttaga hans fördelar.

Herr talman! Då det kongl. förslaget endast tillerkänner arbetaren en ersättning, hvartill hvarje rättänkande menniska måste anse honom vara lagligen berättigad, och då, enligt min åsigt, ännu ingen mäktat föreslå någon för arbetaren säkrare och tryggare utväg att utbetomma denna ersättning, eller något för arbetsgifvaren billigare sätt att utbetala densamma, tvekar jag icke att yrka bifall till det kongl. förslaget i oförändradt skick.

Lagförslag om försäkring för olycksfall i arbete.
(Forts.)

Herr Svedelius: Herr talman, mine herrar! Då jag funnit mig nödsakad att i flera hänseenden uttala min reservation mot motive- ringen i utskottets föreliggande förslag, har jag också ansett min skyldighet vara att för kammaren gifva till känna min ståndpunkt i frågan. Jag ber då först att, som svar i någon mån på hvad en föregående talare antydde, få erkänna, att jag såsom arbetsgifvare visserligen kan anses intaga en partisk ställning i frågan, men jag kan dock försäkra, att jag har försökt ställa mig äfven på andra sidan och se saken äfven från arbetarens synpunkt.

Jag har, såsom framgår af reservationen, instämt i Kongl. Maj:ts åsigt om skyldighet för arbetsgifvare att taga vård om och understödja arbetare, som genom oförvålladt olycksfall i arbetet blifvit fullständigt oförmögen till arbete för framtiden eller deraf lider stadigvarande men, äfvensom att, derest olycksfallet medfört döden, lemna någon ersättning åt efterlevande enka och minderåriga barn, samt ansett lika- ledes att — der olycksfallet icke medfört döden — sådan understöds- skyldighet först bör inträda efter en viss tids förlopp, afpassad så, att så väl olycksfallets menliga följder må kunna med temlig säkerhet be- dömas som och missbruk så vidt möjligt må förekommas, enär ifråga- varande understödsskyldighet icke bör ifrågakomma för sådana mindre missöden, hvilka lätteligen kunna under alla lifvets förhållanden träffa en och hvar, oafsedt den sysselsättning han har eller det yrke han utöfvar.

Kongl. Maj:t har i föreliggande förslag velat införa en väntetid af 60 dagar, innan ersättningsskyldigheten skulle börja. Det kan ju vara olika meningar om denna tidslängd. För min del föreställer jag mig, att 90 dagar kunde vara något lämpligare att bestämma, emedan denna tid torde under ganska många förhållanden erfordras för att fullständigt utröna skadans beskaffenhet och omfånget af den ersät- ning, som på grund deraf skulle komma att utgå. Men naturligtvis blir hvilken siffra man än väljer mer eller mindre godtycklig. Ett särskildt stöd för väljande af siffran 90 ligger dock deri, att de flesta sjukkassor inrättats så, att understödet lemnas efter 13 veckor, hvilket är ungefär detsamma som 90 dagar. Men därför att jag således har instämt i den mening, som ligger till grund för den kongl. proposi- tionen, eller skyldigheten att under vissa förhållanden ansvara för skada vid olycksfall, anser jag dock icke, att denna ansvarsskyldighet ovilkorligen bör utmynna i en försäkringspligt. Det finnes efter mitt förmenande åtskilliga andra sätt för en arbetsgifvare att fullgöra de förbindelser, som kunna honom på lagligt sätt åläggas i det syfte, som

Lagförslag omligger till grund för den kongl. propositionen. Det kan t. ex., såsom försäkring för olycksfall i arbete. Den store arbetsgifvaren kan sjelf samla en fond, tillräckligt stor att dermed betrygga utbetalandet af den ersättning, hvartill han kan blifva skyldig. En sammanslutning af flere arbetsgifvare kan man också tänka sig — och man har sett spår af denna metods påbörjande på flera håll i vårt land — en sammanslutning, hvarifrån ersättning skulle kunna lemnas antingen i form af årliga bidrag till bildande af fonder eller genom uttaxering i mån af behof. Vidare finnes ett sätt, som ju ganska ofta anlitas, synnerligast af större arbetsgifvare, nemligen att bereda skadade arbetare arbetsförtjenst med lindrigare tienstgöring, men en arbetsförtjenst, som kanske mången gång kan vara förmånligare för arbetaren än en årlig ersättningssumma. Kongl. Maj:t har också, såsom synes i förslaget, tänkt sig en sådan tillämpning af ansvarspligten under vissa förhållanden, då 7 § stadgar:

»Pröfvas arbetsgifvare hafva för sin rörelse eller viss del deraf vidtagit sådana åtgärder, att, i händelse af olycksfall i arbetet, ersättning kommer att utgå i ett eller flera af de hänseenden, hvarom i 14 och 15 §§ finnes stadgadt, ege riksförsäkringsanstalten medgifva, att arbetsgifvaren må, i den omfattning och på de vilkor, riksförsäkringsanstalten kan finna skäligt bestämma, befrias från honom enligt denna lag eljest åliggande skyldigheter.»

Mig synes, att detta medgifvande, som införts i Kongl. Maj:ts förslag till förmån för frivillighetsåtgärder, icke borde vara undantag utan regel. Jag vet för öfrigt knappt, huru man skulle ställa till vid den praktiska tillämpningen, för att icke godtycke mer eller mindre skulle komma att göra sig gällande, om man införde det här föreslagna lagstadandet såsom undantag.

Bland de olägenheter, som utgöra en följd af den obligatoriska försäkringen med sina bestämda premier, är att märka — hvilket också nyss omnämnts af en talare — det förhållandet, att den ene arbetsgifvaren ju kan ordna på helt annat sätt för arbetets utförande och för sina arbetare minska risken, då en annan deremot gör litet eller intet i det hänseendet. Den, som nedlagt kostnader för bättre skyddsanordningar, skulle enligt det föreliggande förslaget drabbas af samma ansvarskostnader som den, hvilken gjorde intet härför. På samma gång jag således hyllar den åsigten, att det bör åligga arbetsgifvarne att inom vissa gränser ansvara för skada, som drabbar deras arbetare under arbetet, anser jag dock, att, om denna lag utfärdas, staten äfven bör tillse, dels att denna börda blir så litet tryckande som möjligt för arbetsgifvarne, dels att större trygghet beredes arbetarne att utfå sin rätt. Men jag föreställer mig då, att för ett sådant måls vinnande en riksförsäkringsanstalt i den omfattning och på sådant sätt ordnad, som Kongl. Maj:t föreslagit, icke skulle vara nödvändig. En åtgärd, hvarigenom ett nytt embetsverk skulle inrättas, tror jag skulle i många hänseenden röna motstånd från Riksdagens sida. Jag tror, att ett så beskaffadt förslag därför skall hafva ringa utsigt till framgång, och det synes mig icke heller nödvändigt, då säkerligen andra sätt än det nu föreslagna skulle kunna finnas att vinna samma ändamål. Ett sätt kunde ju vara att genom statens medverkan

understödja enskilda olycksfallsförsäkringsbolag, hvilka anordnade för-
 säkringar på fördelaktigare villkor än hittills. Staten kunde ju exem-
 pelvis insätta ledamöter i styrelsen såsom kontrollerande dess åtgärder
 och bidra till administrationskostnaderna för att icke göra en sådan
 anordning allt för tryckande och kostsam. Jag medgifver, att detta
 sätt icke är mycket tilltalande, ty dermed följer alltid, att den, som
 betalar premierna, äfven måste betala en viss del deraf i egenskap af
 vinst till delegarne i försäkringsbolaget. Men några af reservanterna
 hafva antydtt en annan utväg, som synes mig beaktansvärd, nemligen
 att till exempel postsparbankens styrelse kunde få åläggande att om-
 besörja olycksfallsförsäkringar på statens risk och mot erläggande af
 premier, som staten bestämmer, naturligtvis med beräkning att i läng-
 den icke förlust skulle uppstå för statsverket, ehuru till en början,
 innan nödig erfarenhet vunnits, en viss risk alltid måste uppstå på
 grund af ovissheten om de belopp, hvartill premien behöfde fixeras
 för att täcka utgifterna.

Jag har äfven hört angifvas ett annat sätt, nemligen en samman-
 slagning af de befintliga allmänna pensionskassorna under en förvalt-
 ning, hvilken då blefve vida billigare än nu, då flera förvaltningar
 besörja dessa göromål, och öfverlemnande åt denna förvaltning att om-
 besörja frivillig olycksfallsförsäkring. Det har invändts, att mot alla
 sådana åtgärder på frivillighetens väg talade, att arbetarne icke vore
 tryggade för att utfå sin rätt. Det enda sättet i det hänseendet skulle
 vara, om staten trädde emellan och såsom mellanlänk emellan arbe-
 tarne och arbetsgifvarne ansvarade för och utbetalade ersättningen till
 arbetarne. Jag vill icke neka för, att sådana fall kunna tänkas och
 säkerligen äfven skulle inträffa, att ensamt ansvarspligt med frivilliga
 anordningar skulle kunna medföra, att en arbetare någon gång ginge
 miste om honom tillerkänd ersättning; men, mine herrar, jag kan icke
 rätt förstå, hvarför i detta enda fall, då medborgerliga pligter och
 skyldigheter åläggas, medborgarne på samma gång skulle tvingas att
 ställa garantier för dessa medborgerliga skyldigheters fullgörande. Ar-
 betarens rätt i det hänseendet bör ju icke vara någon annan eller
 större eller bättre än hvarje annan medborgares i riket. Han får sin
 rättighet, men får liksom andra taga sin risk. Jag är också öfver-
 tygad att i samma mån man genom anstalter från statens sida möj-
 liggör att bereda försäkring på frivillighetens väg, skulle äfven denna
 risk i högst väsentlig grad häfvas, ty säkerligen skulle då inom kort
 arbetsgifvarnes begagnande af sådan försäkringsanstalt blifva lika
 allmänt, lika omfattande, som brandförsäkringarna numera äro i
 vårt land.

I 2 § af det föreliggande kongl. förslaget uppräknas, hvilka rö-
 relser skulle vara försäkringspligtiga. Bland dessa saknas åtskilliga,
 och främst bland dem, som jag saknar, är jordbruket. Jag inser väl,
 hvad skälet dertill varit. Ganska stora praktiska svårigheter skulle
 medfölja obligatorisk olycksfallsförsäkring för jordbruksarbetare. Men
 det förefaller mig dock, som ett så stort undantag från en regel skulle
 medföra en bestämd och mycket stor orättvisa. Mig synes, som om,
 vid ett uttalande af ansvarspligten såsom skyldighet, detta bör vara

Lagförslag om regel, och att undantagen derifrån böra uppräknas, men icke de yrken, försäkring för olycksfall i arbete.

(Forts.)

Jag ber att få besvara kammaren med några siffror, hemtade ur arbetareförsäkringskomiténs tabeller öfver olycksfall i arbete under året 1 september 1884—31 augusti 1885. Af dessa tabeller framgår, att under ett år summan af olycksfall, anmälda af läkare, uppgått till 3,740, hvaraf 1,334 drabba jordbruket, således mer än $\frac{1}{3}$. Af dessa 3,740 olycksfall hafva 104 medfört dödlig utgång, hvaraf 47 för jordbruksarbetare. Fullkomlig oförmåga till arbete för återstående lifstid har tillskyndats 13, hvaraf 6 tillhöra jordbruket, och delvis oförmåga till arbete 243 jordbrukare af 522 in alles skadade. Dessa siffror synas mig tillräckligt talande för att bevisa, att en verklig orättvisa skulle ega rum icke endast mot arbetsgifvarne, utan äfven ock i ännu högre grad mot arbetarne, som, därför att de tillhöra jordbruket, skulle undandragas det skydd, lagen skulle lemna andra arbetare. Och hvilka egendomligheter skulle icke kunna uppstå, om till exempel en ångmaskin den ena dagen vore använd att drifva ett tröskverk och den andra dagen ett sågverk. Ersättningen för ett genom ångmaskinen inträffadt olycksfall skulle i så fall göras beroende af, om olycksfallet inträffat under tröskningen eller under sågningen.

Samma är förhållandet, om olyckor uppstå vid begagnande af handverktyg. En jordbruksarbetare till exempel, som huggit sig i benet, skulle icke få någon ersättning, men sådan deremot tillkomma en bruksarbetare, så vida han finge långvarigt men af olycksfallet. Jag inser mycket väl, att det torde vara nödvändigt göra några undantag, men jag föreställer mig, att dessa undantag till en början kunnat inskränkas till handverkerierna, der ju mycket litet komplicerade inrättningar användas. Vidare vill jag tänka mig, att undantag böra göras i fråga om användande af handverktyg. Det är visserligen sant, att antalet af olycksfall, som uppstå genom sådana, i synnerhet yxor, är relativt stort, men deremot är antalet af dessa olycksfall, som skulle falla under föreliggande lag, synnerligen obetydligt, ty de flesta af dessa fall blifva botade inom den ifrågasatta väntetiden 60 dagar, och detta skulle i ännu högre grad blifva fallet, om väntetiden sattes till 90 dagar. Såsom synes af arbetarekomiténs nyssnämnda tabell, hafva under samma år 399 olycksfall förorsakats af handverktyg, men af dessa hafva endast 4 medfört dödlig utgång. 6 hafva medfört förlust af fingrar o. s. v. och 50 i det hela obotlig skada eller mer eller mindre men för återstående lifstid, men i de flesta fall till ringa omfattning. Det synes mig därför, att, åtminstone till en början, då det är svårt att få lagen så fullständig, som den kan tänkas böra vara, man skulle kunna medgifva, att dessa verktyg uteslötes ur bestämmelserna. Derigenom skedde dock så till vida icke någon orättvisa, som alla yrken blifve i sådant hänseende likställda.

Vid motsvarande lags införande i Tyskland var till en början landtbruket uteslutet, men, som vi nyss hört af herr statsrådet och chefen för civildepartementet, har på senare tider äfven landtbruket i Tyskland inordnats under lagen, och jag är öfvertygad, att om en lag utfärdades, der landtbruket vore uteslutet, skulle det icke dröja synnerligen länge, innan rättelse i det hänseendet måste ske äfven här

Det erkännes visserligen att, äfven om man gör den inskränkning att utesluta skador förorsakade genom handverktyg, det kan kännas bekymmersamt och svårt för den mindre jordbrukaren att komma under sådana lags bestämmelser, ty äfven han använder ofta maskiner, ehuru under mycket kort tid. Han lånar till exempel ett tröskverk, och under den tid han använder det, kan ju en olycka inträffa, men jag föreställer mig, att om man anordnar en lämplig försäkringsanstalt, man der skulle kunna vidtaga åtgärder af ungefär samma slag som nu vid åtskilliga jernvägsstationer, der man är i tillfälle att köpa försäkringspolicer för en jernvägsresa och för en eller annan dag. Någoting likartadt skulle ju kunna anordnas för arbetsgifvare, hvarigenom han för ett sådant tillfälligt användande af maskiner, som fölle under lagens bestämmelser, kunde erhålla tillfälligt försäkran för arbetarne under den korta tid de voro med sådant arbete sysselsatta.

Jag har nu sökt att så godt jag förmått göra mina anmärkingar, men ber att få återkomma till hvad jag började med, nemligen att min åsigt är, att allvarliga åtgärder i detta hänseende böra vidtagas. Arbetsgifvarne hafva utan tvifvel en stor och bestämd pligt mot arbetarne. Dock, på samma gång som jag uttalar detta, vill jag hafva uttalat, att jag anser arbetaren äfven hafva pligter, som icke få åsidosättas. Han bör ihågkomma, att han först af allt är människa, att han står i det hänseendet liksom alla i det förhållandet, att han är utsatt för sjukdom, olyckor, missöden som kunna drabba hvem som helst i lifvet, vare sig kroppsarbetare eller andra samhällsmedlemmar. Han bör icke göras till en försäkrad maskin. Det synes mig nedsättande för arbetaren såsom människa, om man icke tillerkänner honom både rätt och skyldighet att sjelf handla, såsom en klok och förtänksam människa egnar och anstår. I det hänseendet anser jag ock, att det kongl. förslaget fullkomligt rätt up fattat ställningen, då en väntetid föreslagits. Jag har förut nämnt, att olika meningar finnas, huru vida denna tid bör sättas till 60 eller 90 dagar. Denna väntetid anser jag innebära ett uttryck af hvad jag nu antydt om arbetarens skyldighet att såsom människa draga försorg om sig sjelf. Annorlunda ställer sig saken, när denna tid gått till ända, ty då står man inför fall af större olycka, för hvilka kroppsarbetaren framför andra är utsatt. Han är i många fall icke i stånd att bedöma den fara, han löper. Han är ofta icke heller i stånd att vidtaga de åtgärder, som skulle i någon mån skydda honom för denna fara. Det är då jag anser, att arbetsgifvarens oafvisliga skyldighet inträder. Det synes mig således, att arbetaren ensam bör vidkännas de första följderna af skador äfvensom alla sådana af mindre beskaffenhet, men arbetsgifvarne deremot ensamma följderna af de olycksfall, som medföra stadigvarande men.

Det uttalades temligen hårda ord af en föregående talare mot arbetsgifvarne i allmänhet, och jag vill visst icke förneka, att många sådana finnas, som ingalunda uppfylla de pligter, som jag för min del anser åligga dem, men jag tror dock, att man kan säga, att många arbetsgifvare i landet handla i öfverensstämmelse med de åsichter jag nyss uttalade. Då jag såhunda sagt min mening, att en ansvarspligt

Lagförslag om försäkring för olycksfall i arbete.
(Forts.)

Lagförslag om försäkring för olycksfall i arbete.
(Forts.)

bör åligga arbetsgifvarne, har jag äfven i viss mån framhållit, att denna pligt bör vara begränsad. Kongl Maj:t har äfven i det hänseendet framlagt begränsning i olika afseenden, bland annat, och icke minst viktigt, genom fixerande af ersättningsbeloppets storlek.

Det har talats om rättegångar, som skulle blifva en följd af ansvarslagen. Det är dock min öfvertygelse, att dessa rättegångar skulle inskränkas till ett minimum i och med detsamma det belopp, som skulle utbetalas, blir bestämdt i lagen, och i det hänseendet får jag fullkomligt ansluta mig till de belopp, som i den kongl. propositionen äro föreslagna. Jag tror, att de äro ganska väl funna. Man bör väl betänka sig att icke sätta dessa belopp för höga och på sådant sätt göra risken för arbetsgifvaren för stor. Han skulle då mången gång draga sig för att utöfva en industriel verksamhet, som vore förenad med så stor ersättningsrisk.

Det har befarats, att en försäkring för riskerna enligt det föreliggande kongl. förslagets siffror skulle medföra allt för dryga kostnader. För min del tror jag icke att det skulle vara så farligt, ehuru, om man öfverlemnade saken åt den enskilda företagsamheten, jag tror, att åtminstone under den första tiden, innan erfarenheten hunnit blifva stadgad, beloppen skulle tilltagas allt för högt, för att tillräcklig trygghet skulle vinnas, att icke förluster uppstode. Men om jag slår upp arbetareförsäkringskomiténs beräkningar, enligt af arbetsgifvare anmälda olycksfall, sid. 86, 87, finner jag, att af hela beloppet 3,471 olycksfall hafva 189 medfört dödlig utgång och 367 skulle falla inom den kategori, der olycksfallet medfört men för återstående lifstid. Af alla de öfriga hafva endast 86 sträckt sina verkningar längre än 90 dagar. Det är således endast 642 fall af dessa 3,471, som skulle medföra ersättning enligt nu föreliggande lagförslag, om väntetiden utsträcker till 90 dagar. Uppgift saknas på antalet fall, der sjukdom upphört efter 60 dagar. Om man gör en jemförelse häremellan och de premier, som nu betalas till enskilda försäkringsbolag, och dervid ihågkommer, att alla dessa fall i händelse af sådan försäkring skulle blifvit föremål för ersättning redan efter 3 dagar, är det uppenbart, att en högst betydlig reduktion skulle inträda, då försäkringsbolagen skulle fritagas från ersättning under de 60 eller 90 första dagarne. Komiténs förslag visar också, att enligt dess beräkningar ersättningen skulle uppgå till $1\frac{1}{4}$ procent af lönebeloppet, hvarvid komitén antagit en väntetid af två veckor. Skulle den nu utsträckas till 60 eller alternativt 90 dagar, skulle kostnaden äfven relativt minskas.

Jag tror för min del, att faran icke skulle vara synnerligen stor, för att kostnaderna blefve allt för oskäligt höga.

Jag kunde hafva åtskilligt att tillägga, men som jag icke vill längre upptaga kammarens tid, anhåller jag, herr talman, att på grund af hvad jag anført få yrka, *dels* att i svaret på Kongl. Maj:ts proposition, *dels* med bifall till utskottets afstyrkande, måtte uttalas, att lagförslag i förevarande ämne borde grundas å ena sidan på begränsad ansvarighet för arbetsgifvarne vid förekommande olycksfall i arbetet och å andra sidan på möjligheten för arbetsgifvaren att genom på förhand vidtagna åtgärder kunna trygga sig mot allt för betungande följder af honom sålunda ålagd ansvarsskyldighet, *dels ock* att ur mo-

tiveringen på sid. 33 i utskottets betänkande 9:de och 10:de raderna nerifrån orden »för de» och »viss näringsdrift» mätte utgå.

Lagförslag om försäkring för olycksfall i arbete.

(Forts.)

Herr Billing: Då mycket ringa eller ingen förhoppning är att vinna framgång åt den uppfattning jag hyser i den nu föredragna frågan, så kan jag väl icke heller vänta synnerlig uppmärksamhet för det anförande, jag nu vill afgifva. Att jag dock ansett mig icke blott berättigad utan skyldig att uttala min mening vid detta tillfälle, beror dels derpå att jag anser, att den fråga, som här föreligger, bör betraktas från åtskilliga andra synpunkter, än som blifvit påaktade i utskottets utlåtande — jag är dock viss om att de påaktats af utskottets ledamöter — och dels derpå att jag länge haft och har så stort intresse för den här föreliggande frågan eller rättare den stora fråga, hvaraf denna är en detalj, att jag kan säga att det icke är någon riksdagsfråga, som intresserar mig så mycket som denna. Det är icke förskräckelse för allehanda agitatoriska rörelser, som hos mig framkallat detta intresse för arbetarefrågan. Oberoende af alla sådana rörelser, är jag nemligen viss derom, att rättfärdigheten och barmhertigheten kräfvat, att våra kroppsarbeters ställning blifver förbättrad i mångt och mycket. Nutidens socialism är intet annat än en antites mot förra tidens individualism. Individualism och socialism representera hvardera sin ensidighet, men också hvardera sitt berättigade intresse. Det är en af vår tids allra största, om icke verkligen den största uppgiften att finna syntesen för dessa båda sträfvanden. Arbetarens ställning behöfver och bör förbättras. Huru skall detta tillgå? Ja, svarar man från ena sidan: det måste bero på hans egen åtgärd, och från den andra sidan yrkas, att förändringen skall åstadkommas genom samfundets ingripande. Är det blott fråga om att uppställa en sats, så kan man väl blifva snart ense derom, att förbättringen skall ske genom arbetarens egen åtgärd, men att han skall härvid understödjas af oss andra och af samfundet. Men samfundets uppgift kan icke inskränkas till att gifva direkt stöd — jag betonar: *direkt* stöd — först när arbetaren är vorden oduglig att reda sig sjelf. Den allmänna fattigvården får icke vara det enda samfundsmessiga direkta stödet åt arbetaren. Man kan icke nog beklaga, att den stora allvarliga och i åtskilliga hänseenden djupt berättigade arbetarefrågan tagits om hand af sådana, som, man må säga hvad man vill, äro arbetarnes fiender. Jag tror icke, att vi andra stå utan skuld i detta afseende. Vi hafva åtminstone, tror jag, en negativ skuld. Det kan göra en ondt, och det gör mig ondt i hjertats allra innersta, när jag ser huru agitatorer förderfva våra arbetares både andliga och timliga ställning. Öfver det ämnet skulle jag kunna och vilja hålla ett långt tal, men jag gör det icke, ty här föreligger blott en sida i denna verksamhet, det är den, som går ut på att ställa arbetsgifvarne och arbetarne mot hvarandra icke blott såsom part mot part, det är icke nog starkt uttryck, utan såsom fiender mot fiender. Man kan icke neka, att det för närvarande är proklameradt ett krig mellan arbetsgifvarne och arbetarne, och detta oaktadt hvar och en, som vill vara rättvis, måste erkänna att ofta, och jag tror oftast, förhållandet är, att arbetsgifvarne äro arbetarnes bästa vänner. Oaktadt de äro detta, kan man icke undra på, att dessa

Lagförslag om agitatorer få villiga öron och mottagliga sinnen. Lika visst som det försäkring för är, att arbetaren icke känner och icke kan sätta sig in i arbetsgifvarens olycksfall i bekymmer, lika visst är, att vi, som blifvit bättre ställda, icke kunna arbete. sätta oss in i arbetarnes bekymmer, i arbetarnes brödbekymmer, deras ständigt återkommande bekymmer för det dagliga brödet i detta ords egentliga mening. När de nu dag för dag tyngas af detta bekymmer, är det icke underligt, om de låna villiga öron och sinnen åt det tal, som, smekande det sämsta i deras inre menniska, går ut på att lära dem säga: »det är vi som arbeta, och en annan som får vinsten».

(Forts.)

Gent emot detta gäller att sätta ett motgift, och här behöfs ett starkt motgift. Här förslå icke vackra tal, här förslå icke några restriktiva lagar, ehuru dessa båda hjälpmedel hafva sitt berättigande och sitt värde. Det har aldrig funnits mer än ett sätt att stoppa till munnen på dem, som illa tala, och det är med goda gerningar. Det finnes icke något annat sätt än att se till, att arbetarne må både känna och få erfara att man vill dem väl; att de, som vilja ställa arbetsgifvarne och arbetarne mot hvarandra, äro arbetarnes fiender och att det icke kan gå vare sig arbetsgifvarne eller arbetarne väl, utan att de se på hvarandras bästa, den ene på den andres lika väl som på sitt eget.

Nu ställer Konungen i ett lagförslag fram fordran på en sådan god gerning. Jag tror att både rättfärdighet och barmhertighet fordra, att man gör något för att befria kroppsarbetaren från den mörka framtidsutsigten att genom en tillstötande olycka ställas på armodets botten. Det måste göras något för att fria dem från denna utsigt, hvilken, det är omöjligt annat, måste verka både förslappande och förbittrande. Vi måste göra något för att komma dem i detta hänseende till hjälp.

Ännu har jag icke sagt något om sättet, huru detta skall ske, eller om förslaget om en obligatorisk försäkringspligt. Jag skall icke ingå i någon kritik af detta lagförslag. I sina allmänna principer har det blifvit mer än nog kritiseradt och i sina detaljer har det ännu icke blifvit af utskottet undersökt. Det fins dock en punkt, på hvilken jag vill fästa uppmärksamheten, emedan den torde angifva en brist i det här framlagda förslaget. Alla afgifter för försäkringen skulle åligga arbetsgifvaren. Detta synes mig icke vara eller tyckes icke vid första påseendet vara rätt etiskt, ty det bör uti nu ifrågavarande hänseende vara en samverkan mellan arbetsgifvaren och arbetaren, och denne senare får icke, såsom en talare uttryckte sig, betraktas och behandlas såsom tte objekt, liksom andra försäkringsobjekt, utan önskligt vore att han blefve ett subjekt också i detta hänseende. Men om detta också är önskligt, så ställa sig dock så stora praktiska svårigheter deremot, att det icke är värdt att för det närvarande tänka på förändringar i den antydda riktningen. Och dertill kommer, att anmärkningen torde hafva mera skenbar än verklig innebörd; ty om det också är arbetsgifvaren, som direkt betalar försäkringsafgifterna, så kan man likväl säga, att det i verkligheten är affären, som betalar dem; och i denna affär torde arbetaren ha mera del, än som representeras af hans dagaflöning. Jag har sett ett gammalt kontrakt vid ett bruk i Dalarne; det begynner ungefär så: »Som jag, Polhem, har snillet och jag, N. N., har förmögenhet, så

ingå vi nu detta bolag». Det är icke det enda kontrakt af den sorten. Jag har funnit liknande på andra håll. Jag tror, att det ligger en mycket djup tanke i denna ingress. Man bör och måste beakta, att arbetaren sätter in hela sitt kapital i affären, d. v. s. hela sin kroppskraft, och att, om affären betalar afgifterna, detta kan anses såsom en besparing äfven af arbetaren å det af honom i affären insatta kapital.

Lagförslag om försäkring för olycksfall i arbete.
(Forts.)

Utskottet har kritiserat och förkastat det kongl. förslaget. Dess skäl äro af två slag: principiella och historiska. De principiella: »det faller icke inom privaträttens område». Derom vill jag icke tvista med juristerna, emedan jag icke vet, om det faller inom privaträttens område eller inom något annat. Är det rätt, så gör det detsamma, till hvilket område det hör, och om icke i vår juridiska fakultet finnes något fack eller någon kapsel, der det kan instoppas, så får man hitta på någon ny etikett. Vidare anføres såsom skäl mot förslaget, att det skulle vara orättvist att en arbetsgifvare skulle bidraga till försäkring af andra arbetsgifvares arbetare. Det skälet låter väl höra sig och försvaras från den rena individualismens ståndpunkt; men jag trodde att vi kommit något ifrån denna individualism. Säkert är, att en liknande solidaritet icke blott är önskelig utan nödvändig, och att hela vårt samfundslif hvilat på en sådan solidaritet, så att den ene får skatta för realiserandet af en uppgift, hvaraf han aldrig fått och troligen aldrig får något direkt gagn.

Vidare anför man såsom ett tredje skäl, att man skall försäkra gent emot möjliga olyckor, som kanske aldrig inträffa. Men äro vi icke skyldige att under vissa eventualiteter försäkra våra lif mot faror och olyckor, som kanske aldrig träffa oss? Gäller det om mig sjelf, så gäller det äfven om andra, för hvilka jag bör sörja. Gent emot de två här nämnda skälen ber jag att få betona att, så vidt jag kan se, skulle samma skäl kunna anföras mot allt pensionsväsende. Jag ser här en och annan, som rister på hufvudet häremot, och af den näste talaren får jag svar härfpå, det ser jag, men samma grundsats ligger ju till grund för alla enke- och pupillkassor, ty der får man betala afgifter, äfven om man icke har någon hustru eller aldrig tänker få någon.

Jag kommer så till de historiska skälen. De kunna sammanfattas i ett enda, och det är, att våra svenska arbetsgifvare redan sörjt väl för sina arbetare och komma att göra så allt mer och mer. Jag är viss på, att det är fullkomligt sant, att många arbetsgifvare så göra. Det skulle vara rakt i strid mot mitt syfte, om det från min mun fölle ett enda ord, som kunde tolkas som en anklagelse mot Sveriges arbetsgifvare i allmänhet, och jag ber att det må få anses utstruket, om det skulle falla, ty det har då icke menats. Men det har uttalats af utskottet, att ett fall af två kan inträffa; antingen äro arbetsgifvarne så välvillige att de sörja för sina arbetare, eller äro de det icke. Äro de det icke, så behöfs lagen för att tvinga dem att göra det, men äro de så välvillige, då blir frågan åter, om lagen gör något intrång eller gör välvillighetens förverkligande för tungt. Jag dristar mig icke göra någon kalkyl med siffror, utan hänvisar i detta afseende till dels arbetareförsäkringskomiténs betänkande och civilministerns anförande i dag, dels till hvad som står i §§ 4 och 7, ty dessa tyckas mig inne-

Lagförslag om
försäkring för
olycksfall i
arbete.
(Forts.)

hålla nödiga garantier i detta hänseende. I den förra paragrafen står en bestämmelse, som medgifver att, om det uttaxerats mer än erforderligt varit, och det befinnes att under en period af fem år det uttaxerats för mycket, så kan grunden förändras efter den tidens förlopp, och i den sjunde paragrafen, att om handteringen icke är så farlig, arbetsgifvaren kan befrias från försäkringspligten, likasom, om det visas att arbetsgifvaren tillräckligt sört för arbetarne, han kan blifva derifrån befriad. När dessa inskränkingar finnas, huru skulle då denna lag komma att medföra så oöfvervinneliga svårigheter för arbetsgifvarne?

Jag har nu noga följt utskottets utlåtande och dess skäl. Jag tror att jag upptagit dem alla och skulle nu kunna gå öfver till reservationerna; jag skall dock icke mycket uppehålla mig vid alla dessa, utan egentligen fästa mig vid den näst sista, af herr Gahn m. fl. afgifna, emedan denna är den mest negativa. Der anföras två skäl: det ena är att denna lagstiftning ännu icke är behöfzig i Sverige; vi skola vänta. Men, mine herrar, hvad skola vi vänta på? Hvarför är sådan lagstiftning icke behöfzig? Förmodligen på den grund att förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare skulle vara så godt i vårt land. Hvad skola vi då vänta på? Skola vi vänta till dess det blifver sämre? Är det skäl att vänta till dess? Är det icke mycket bättre att göra något, då detta ännu kan bevara karakteren af frivillighet, då det ännu i allmänhet är ett godt förhållande emellan arbetare och arbetsgifvare? Ett annat skäl skulle vara, att det vore en orättvisa, att icke samma skyldighet lades på landtbruket som på annan industri, och samma rättigheter lemnades jordbruksarbetarne som åt andra arbetare. — Jag kan icke neka till, att det bästa ofta är fiende till det goda, och att goda grunder kunna anföras för reservanternas uppfattning i detta hänseende. Men det måste medgifvas, att det stöter för närvarande på oöfvervinneliga svårigheter att lägga denna ansvarsskyldighet på jordbruket. Det är det ena, och det andra är, att i Tyskland framtvungits en förändring i nu antydda hänseende inom två år efter antagande af en lag med samma syfte som den här nu ifrågasatta. Skulle det icke så kunna ske äfven här hos oss, om så finnes nödigt?

I fråga om öfriga reservanter anmärker jag blott, att här vid utskottets utlåtande finnas idel reservationer, den ena mot den andra; och skall man taga sjelfva substansen ur utlåtandet och reservationerna, så är det detta: vi vilja icke det, som föreslagits af Kongl. Maj:t och icke det som föreslagits af någon af utskottets ledamöter; vi vilja något, men vi hafva omöjligen kunnat komma öfverens om något. Kan det vara riktigt, att Riksdagen stannar i ett sådant negativt, ett sådant skeptiskt beslut i denna viktiga fråga? Jag tror det icke, och därför skulle jag för min del vilja yrka bifall till Kongl. Maj:ts förslag; men det fins ett skäl, hvarför jag anser att en återremiss bör ske, och det är, att utskottet icke ingått i granskning af detaljerna i Kongl. Maj:ts förslag, så vidt jag kan se. Det kunde nu också vara att tänka på om man, i stället för allmän försäkring, ville föreslå en lag om skadestånd eller utsträckt ansvarsskyldighet. Jag skall icke inlåta mig på den praktiska frågan, om hvilken form som är den lämpligaste, jag vill betona att något kan och bör göras och yrkar därför återremiss

i syfte att utskottet må taga Kongl. Maj:ts förslag i förnyad *detaljerad* Lagförslag om försäkring för olycksfall i arbete. granskning, och om utskottet icke finner sig kunna tillstyrka detta, utan vill tillstyrka att ansvarsplikten lägges till grund, utskottet då måtte framkomma med förslag i denna ritning med bestämdt angifna grundsatser i detta afseende.

Jag anhåller om proposition på detta yrkande.

Herr Forssell: Jag skall försöka att, så vidt det efter det senaste anförandet låter sig göra, undvika att ingå på de stora principiella frågor, hvilka helt naturligt erbjuda sig själfva till debatt vid detta tillfälle. Jag skall icke följa den siste ärade talaren i hans yttranden om arbetarnes brödbekymmer, eller undersöka, huru vida dessa bekymmer äro större nu, än de voro för några år sedan. Jag förmodar, att kammaren håller mig räkning för en sådan underlåtenhet.

Jag behöfver icke heller ingå i mycket vidlyftigt tal om socialism och individualism, eller hvad barmhertigheten bjuder i en fråga, sådan som denna. Den siste ärade talaren synes mig hafva något för ensidigt ur denna synpunkt skärskådat frågan; men han talade som en kyrkans målsman, och var derfor må hända i sin goda rätt.

För mig ställer sig denna fråga hufvudsakligen såsom en rättsfråga, och jag fruktar att taga något steg, der jag helt och hållet måste lemna rättens ståndpunkt å sido. Jag hör icke till dem, som motsätta sig all lagstiftning till betryggande af arbetarens ställning. Jag står i det hänseendet väl icke på samma, men på en liknande ståndpunkt med den ärade talaren. Jag anser, att lagstiftaren i Sverige hittills för litet iakttagit hvad rätten kan fordra i fråga om ersättning till dem, hvilka äro i särskildt farliga industrier sysselsatta. Men derifrån kan jag omöjligen komma till den slutsatsen, att ersättning till dem, som träffats af olyckor, skall lemnas af *staten*. Jag fruktar nemligen, att har man en gång stadgat denna grundsats, att vissa personer, som träffas af olycksfall, hafva att för sitt skadestånd hålla sig, icke till den eller dem, som i någon mån vållat denna olycka, utan till *staten*, så skall denna grundsats få en mycket vidsträckt tillämpning. Man skall med allt skäl spörja, hvarför just dessa och inga andra af samhällets medborgare skola åtnjuta en dylik förmånsrätt gent emot *staten*. Det kan icke hjälpas att sedan man proklamerat en sådan sats, kommer det ena hundra-tusentalet efter det andra och säger till *staten*: min olycka, den må komma af hvilken orsak som helst, skall *staten* betala. Sedan man gjort *staten* ansvarig för ersättningarne, så lär också ersättningen komma att allt frikostigare utmätas efter hvad den förolyckade anser sig behöfva efter sina förutvarande behof.

Derefter kommer den frågan: hvarför skall *staten* vara skyldig att gälda ersättning endast för de olycksfall, som vållas af sågar och jerntänger, af maskinremmar eller af fall från byggnadsställningar, af maskiner i fabriker eller af maskiner i jordbrukets tjänst? Hvarför skall då ej *staten* svara för all annan olycka inom samhället, såsom för sjukdomar vållade af allehanda orsaker? Med ett ord, när man godkänner denna grundsats, att *staten* skall utbetala ersättning för olycksfall, ser jag ej, hur man skall kunna hindra den principen att

*Lagförslag om växa ut i det obegränsade. Principer äro såsom frön, som läggas ned försäljning för i jorden. De växa på grund af sin egen växtkraft och efter jordmånens beskaffenhet. Visserligen är det sant, att vår sociala jordmån icke är densamma som jordmånen i andra länder, men hvad den icke är, kan den blifva. Hufvudsaken är fröets — principens — beskaffenhet. Så vidt jag förstår, är också det frö, som nedlagts i det nu föreliggande förslaget, af sådan art, att det växer mycket fort. Det drifver fram en växt, hvars brodd vi redan sett sticka upp i grannländerna och hvars officiellt erkända benämning är *statssocialism*. I andra länder hafva djerfve statsmän icke tvekat att i lagstiftningen införa dess grundsatser och befrämja dess utveckling. Jag tror dock, att vi, i vår lilla vrå af verlden, göra bäst i att vänta och se hvilka frukter detta träd bär, innan vi i vår fattiga jordmån lägga ned fröet till detsamma.*

Jag vill icke yttra mig vidare om denna sak, men anser mig böra upptaga till besvarande några uttalanden, som fälts med afseende å detaljer.

Man har talat åtskilligt om ifrågavarande riksförsäkringsanstalts billighet, jemförd med kostnaderna för de enskilda olycksfallsförsäkringarne. Man har sagt, att det är genom erfarenheten alldeles bevisadt, att statens olycksfallsförsäkring är mycket billigare än den enskilda, och man har gifvit sifferuppgifter till stöd för detta påstående. I afseende på de siffror, hvilka äro förebragta från Tyskland, vill jag fästa uppmärksamheten derå, att de bevisa alldeles intet i fråga om hvad en riksförsäkringsanstalt, sådan som af Kongl. Maj:t i Sverige föreslagits, skulle komma att kosta. Olycksfallsförsäkringen skötes i Tyskland af yrkesassociationerna, och förvaltningskostnaderna blifva billiga, enär det enligt lag åligger dessa associationers egna medlemmar att fullgöra detta arbete utan någon ersättning. Den riksförsäkringsanstalt, som satts i fråga för Sverige, skall deremot helt och hållet verka genom aflönade embetsmän. Det är det kostnadsfria arbetet, utkräfdt af arbetsgifvarne och till någon ringa del af arbetarne, som är hufvudsaken i den tyska riksförsäkringen, och detta, att arbetet för densamma är kostnadsfritt, såsom t. ex. vår kommunalförvaltning är kostnadsfri, kan i icke ringa mån förklara, att kostnaderna för denna försäkringsanstalt blifvit relativt nedsatta; men deraf kan jag icke draga någon slutsats beträffande kostnaderna för en riksförsäkring genom idel aflönade embetsmän.

Jag vill icke heller inlåta mig på någon undersökning, huru vida det skulle vara möjligt att nedbringa kostnaderna för statsförsäkringsanstaltens verksamhet i Sverige under kostnaderna för den enskilda olycksfallsförsäkringen. Det synes mig, som om alla sådana spekulationer vore för mycket hypotetiska för att man derpå skulle kunna bygga något säkert resultat. Men från den erfarenhet, som nu under fyra räkenskapsår vunnits om den tyska riksförsäkringen, vill jag framställa för kammaren ett enda drag, som är ostridigt och som synes mig kasta ett bländande ljus öfver situationen och öfver den af stater bedrifna försäkringens karakter. Förhållandet är af desto större vikt, som det här icke gäller några obekanta storheter. Enligt de statistiska uppgifterna för de nämnda fyra åren, 1886—1889, har under denna

tid antalet försäkrade i de *industriella* yrkessamfunden — jag talar här icke alls om jordbruksarbetarne — ökats från 3,473,435 till 4,742,548, d. v. s. med ungefär 33 procent. De genom olycksfall i samma industrier vållade dödsfall hafva under samma tid ökats i ungefär liknande proportion eller något mer, från 2,422 till 3,382. Olycksfall, som vållat total invaliditet, hafva icke heller ökats så väsentligt; ökningen är från 1,548 till 2,331. Men så kommer den *partiella* invaliditeten. Den är af beskaffenhet att hvarken innebära någon fullständig oduglighet till arbete eller så säkert kunna kontrolleras, men den bringar dock den skadade vissa förmåner, som i Tyskland äro ganska nämnvärda och ofta nog kunna vara att föredraga framför arbete. Antalet fall af den *partiella* invaliditet, som varar mer än 6 månader, har ökats från 3,780 till 12,788. Jag förmodar, att kammarens ledamöter mycket lätt fatta, hvad dessa siffror innebära. De visa, att den lagstiftning, hvilken utan tvifvel *underlättat* regleringen af tvisterna om ersättning för olycksfall, som ställt denna reglering oberoende af hvarje slags process från arbetsgifvarnes sida och beredt arbetaren denna ersättning såsom en obestriddlig rättighet, såsom en förmån hvilken icke kan beröfvas honom, — att denna lagstiftning icke verkat till minskning utan till ökning af antalet olycksfall, att den icke ökat försigtigheten, varsamheten och betänksamheten, utan ökat sorglösheten och vårdlösheten. I denna statsförsäkringens ödesdigra förmåga att åstadkomma försämring af industriens vilkor ser jag en större våda än i det så mycket omtalade processandet, hvilket man fruktar såsom följden af en ansvarighetslag.

Man har emot utskottets utlåtande anmärkt, att det säger för litet. Jag skulle väl kunna instämma i detta omdöme, bör göra det, eftersom jag jemte ett par andra af utskottets ledamöter, hvilka låtit anteckna oss såsom reservanter, funnit nödigt att gifva utlåtandet en något mera konkret form. Reservanterna hafva ansett nödvändigt att i korthet antyda, huru det skulle vara möjligt att, med bibehållande af den hos oss nu gällande grundsatsen af ansvarighetspligt, utsträcka ansvarigheten öfver större områden af industrier. De hafva ansett nödigt att angifva några restriktioner, utan hvilka de antagit att ansvarighetsplikten troligen icke kunde af Riksdagen utsträckas. Då man emellertid icke i utskottet velat godkänna ett sådant uttalande, och till och med några af ledamöterna, och desse arbetsgifvare, föredragit att förorda en ren och enkel tillämpning af 1886 års ansvarighetslag, troende detta vara för arbetsgifvarne förmånligare än de af oss förordade restriktionerna, har jag måst anse detta vara ett bevis på att Riksdagens ledamöter icke torde vara benägna att ingå i någon vidlyftig och noggrann specificering af den lagstiftning, Riksdagen möjligen kunde föredraga framför olycksfallsförsäkring. Jag skall därför icke framställa något yrkande om ett uttalande i den riktning jag ansett vara den rätta. Jag tror för min del, att de, som anse att ansvarighetsplikten bör utsträckas öfver vidare områden, kunna vara alldeles tillfredsställda med det uttalande, som i sådant hänseende afgifvits af utskottet. Om detta uttalande godkännes af kammaren och medkammaren genom bifall till utskottets slutliga kläm och motiveringen dertill, så är gifvet, att Riksdagen kommer att ingå till Kongl. Maj:st med en skrifvelse, som å ena sidan innehåller

Lagförslag om försäkring för olycksfall i arbete.
(Forts.)

Lagförslag om grunderna, hvarför Riksdagen ej kunnat vara med om en lagstiftning försäkring för om olycksfallsförsäkringspligt, men å andra sidan tydligen säger, att olycksfall i Riksdagen icke har något emot en lagstiftning på ansvarighetspligtens arbete. grund. Det kan i sjelfva verket icke fordras af Riksdagen, att (Forts.) den skall under den korta tid den har sig förbehållen för sitt arbete och med de mångskiftande meningar, som derinom finnas, kunna nu förena sig om detaljerna i en sådan ansvarighetslag. Vid mångfaldiga andra tillfällen har det gått så till, att Riksdagen endast i allmänna ordalag antydtt en viss lagstiftningsgrundsats och hemställt om en lagstiftning på denna grund, samt att sedan Kongl. Maj:t med ledning af förhållandena, af erfarenheten från andra länder och möjligen i någon mån af diskussionen i kamrarna uppgjort förslag, som framlagts för Riksdagen. Förslaget är ju under sådana förhållanden alltid att betrakta i mer eller mindre mån såsom ett försök, hvilket kan lyckas eller misslyckas, och dervid Kongl. Maj:t alltid är beredd på, att Riksdagen antager propositionen med större eller mindre modifikation.

Efter hvad jag sålunda anfört kan jag för min del icke finna nödigt att framställa något yrkande.

Herr talmannen tillkännagaf, att anslag utfärdats till sammanträdet fortsättande kl. 7 e. m.

Herr Fränckel: Då jag såsom gammal arbetsgiffvare haft förtroendet att sköta en ganska stor arbetsstyrka, skall jag tillåta mig att behandla denna fråga från dess praktiska synpunkt. Jag skall således undvika hvarje tvist med lagens tolkare, huru vida förslaget ur rättslig synpunkt är lämpligt, och jag skall äfven försöka undvika att tvista med dem, som se frågan ur teoretisk synpunkt. I detta afseende vill jag blott i förbigående nämna, att med de bevis den siste ärade talaren lemnat för den mening, som han förfäktat i utskottet, han ock visat, att han förfäktat den rent *teoretiska* åsigten.

Jag ber att först få erinra huru denna fråga hittills blifvit behandlad i Riksdagen. Det har redan påvisats, huru genom en skrivelse från 1884 års Riksdag den dåvarande regeringen föranleddes att underkasta frågan om »förhållandet mellan arbetsgiffvare och arbetstagare med afseende på möjliga olycksfall i arbetet» en undersökning, samt att sedan denna undersökning grundligt skett och den komité, som tillsatts för frågans behandling, enhälligt framlagt förslag, som grundades på principen om *obligatorisk olycksfallsförsäkring*, frågan återkom till Riksdagen förra året i form af en Kongl. proposition. Jag kan icke nog påminna om huru förra Riksdagen, utan att anföra några bestämda grunder för beslutet, tillbakavisade det kongl. förslaget, men emellertid anvisades de 100,000 kronor, som för ändamålet begärdes i statsverkspropositionen.

Frågan har nu för andra gången återkommit till Riksdagen, och i den kongl. propositionen angående statsverkets tillstånd och behof förekommer å nyo begäran om anslag till ändamålet af 100,000 kronor. Detta bevisar, enligt min uppfattning, att Kongl. Maj:ts regering insett, att en olycksfallsförsäkring, och denna stödd på obligatorisk försäkring,

är en fordran, som samhället nu har att uppfylla, och att frågan der-
om nu *måste* på ett eller annat sätt af Riksdagen lösas.

Om man nu efterser, huru det särskilda utskottet behandlat den dit remitterade kongl. propositionen, finner man, att utskottet tyckts hafva gjort till sin vigtigaste uppgift att tillse, huru man skulle kunna i möjligaste mån befria arbetsgifvarne från det tvång, hvilket man ansett ligga i den tilltänkta försäkringspligten. För min del kan jag icke gilla ett sådant sätt att behandla frågan. Jag har inom den gamla arbetareförsäkringskomitén representerat arbetsgifvarnes klass, och jag försökte väl att, då det gälde, bevara deras intressen, men tillika att ställa mig på rättvisans grund, hvilken kräfver, att om en arbetare i den industri, der han är sysselsatt, på något mindre normalt sätt mister sin arbetsförmåga, som är hans kapital, det skall åligga industrien att gifva honom ersättning och denna icke såsom fattigunderstöd, utan på grund af den rätt arbetaren bör ha att vara skyddad i sitt arbete i produktionens tjänst. Jag anser nemligen för min del, att arbetarens kropp är hans kapital, hvilket han insatt i den produktion, der han arbetar, och att denna produktion därför har skyldighet att ersätta honom de kroppsskador, som densamma vållar honom och hvilka göra honom mindre arbetsför, så att han således i produktionen förlorat en del af sitt kapital. I detta afseende ber jag att få erinra, huru pretentionerna växt, och jag tror att man har att väl göra klart för sig, hvilka åtgärder man bör och måste vidtaga. Jag är visserligen den förste, som fordrar att, om arbetarnes anspråk äro oberättigade, de böra af såväl arbetsgifvaren som lagstiftaren tillbakavisas, men om de äro berättigade, måste man försöka uppfylla dem, så långt förmågan medgifver.

I ett afseende skiljer jag mig emellertid från den motivering, som arbetareförsäkringskomitén framlade för obligatorisk olycksfallsförsäkring. Man gick så långt, att man ville leda i bevis att arbetsgifvaren *ensam* hade skyldighet att ersätta de skador, som kunde drabba hans arbetare i arbetet. Denna åsigt kan jag icke gilla. Jag anser, att arbetsgifvaren och arbetaren äro härutinnan lika intresserade och att därför, om någon risk förefinnes i arbetet, de böra begge täcka denna risk. Men, frågar man, huru skall detta kunna tillgå? Jo, enligt min åsigt, på det sätt, att då arbetaren ty värr icke har något att betala med, staten skall betala hans andel genom att åtaga sig administrationen för den obligatoriska olycksfallsförsäkring, som kan komma i fråga, hvaremot arbetsgifvaren skall betala försäkringspremien med vilkor att staten icke får göra anspråk på någon vinst af sin befattning med försäkringen. På denna basis anser jag, att den obligatoriska försäkringen bör fotas, och håller således före, att en af staten inrättad riks-försäkringsanstalt, som förvaltar medlen och utkräfter nettopremier af arbetsgifvarne, är befogad.

Nu säger man, att det finnes många sätt att åstadkomma en sådan försäkring. Först och främst finnas de, som intaga den ståndpunkten, att de fråga: hvarför icke låta en och hvar frivilligt taga försäkringar, och äfven utskottet har liksom så många andra, hvilka rycka på axlarne och ej vilja göra något, frågat, hvarför man icke skall låta den, som *vill*, taga försäkring och de andra få slippa. Men hur

Lagförslag om försäkring för olycksfall i arbete.
(Forts.)

Lagförslag om
försäkring för
olycksfall i
arbete.
(Forts.)

ställer sig saken, om man intager denna ståndpunkt? Hvad kostar den privata försäkringen arbetsgifvaren i jemförelse med den nu föreslagna statsförsäkringen? Det är icke ovanligt att man får höra folk med stora tal braska om hvilka stora försäkringar den eller den arbetsgifvaren tagit för sina arbetare, och att detta visar med hvilken välvilja han bemöter sina arbetare. Man ser t. ex. i tidningarna, att den och den fabriken, det och det bolaget, försäkrat sina arbetare för 500,000 kronor, och detta låter ju mycket bra. Verkan af denna försäkring består emellertid deri att arbetaren, i händelse af invaliditet, får högst 1,000 eller 2,000 kronor, och hur ställer sig denna siffra jemförd med ersättningen enligt det kongl. förslaget? Jo, om man förvandlar det belopp, som sålunda utgår vid enskild försäkring, till en lifränta, finner man, att denna skulle blifva ytterst obetydlig mot det årliga understöd, som skulle tillgodokomma arbetaren enligt det kongl. förslaget. Men ser man deremot efter, huru hög premie arbetsgifvaren får betala vid den enskilda försäkringen i jemförelse med den premie, som ställts i utsigt i det kongl. förslaget, vågar jag påstå, att man skall finna, att premien för dessa 15-tusen arbetare, hvilka utskottet nämner skulle hafva blifvit på enskild väg försäkrade och hvilkas försäkringsafgifter erläggas af välvilliga arbetsgifvare, skulle räckt till för åtminstone 30-tusen arbetare, försäkrade i riksförsäkringsanstalten enligt det kongl. förslaget. Ser man efter huru för arbetsgifvaren kostnaden komme att ställa sig enligt den föreslagna lagen, så föreligger redan i det hänseendet i arbetareförsäkringskomiténs förslag en utredning om de maximiafgifter, som skulle erfordras för att motsvara riskerna. Enligt den utredning, som gjorts i den kongl. propositionen, hafva afgifterna för de räntor, som tillkomma invalider, ytterligare nedsatts, och utgöra i verkligheten cirka en procent af aflöningen.

Jag skall be att få gifva ett exempel, huru denna utgift skulle komma att ställa sig för de stora industrierna i jemförelse med deras nuvarande kostnader i ifrågavarande afseende, och vill då såsom sådant exempel välja förhållandet med en verkstad, som sysselsätter en arbetsstyrka af 400 man. En dylik verkstad kan då antagas hafva i dag-aflöning en kostnad af 800 kronor eller således att utbetala i löner omkring 5,000 kronor i veckan och cirka 250,000 kronor om året. Den summa, som denna verkstad skulle hafva att erlägga för att möta riskerna för alla de olycksfall i arbetet, som i det kongl. förslaget förutsätts, utgör således 2,500 kronor per år. Jag hemställer till alla de stora industridkare, hvilka sitta i kammaren, om under nuvarande förhållanden någon verkstad med 400 arbetare kan komma ifrån invalidernas ersättningskraf med en årlig utgift af blott 2,500 kronor. Det fins ingen, som gör detta. Man vet hur det går till, om en arbetare dödas under arbetet. Arbetsgifvaren måste sörja för hans enka och barn, och skulle han ej göra det, blir han ej på många år fri från de efterlevandes pretentioner. Har en arbetare blifvit invalid, så försöker man att använda honom fortfarande till det arbete, som han kan utföra, men herrarne veta nog hvad det kostar att använda en halfduglig karl till ett viktigt arbete. Kostnaden härför öfverstiger betydligt den försäkringsutgift, hvarom här är fråga.

Härmed har jag visat, att den som sysselsätter en så stor arbets-

styrka som 400 man, måste faktiskt därför hafva en kostnad af 2,500Lagförslag om
kronor för sina invalider. försäkring för
olycksfall i
arbete.

Men hvad är skillnaden för arbetaren, om den obligatoriska försäkringen införes, eller om ersättningen på annat sätt skall komma honom till godo?

Då enligt min uppfattning arbetaren har straff tillräckligt genom den skada han lider å sin kropp, vill jag mot den siste ärade talaren påpeka, att det är ej värdt söka drifva den satsen, att derigenom att man gör en olycksfallsförsäkring obligatorisk, någon arbetare skulle finna med sin fördel öfverensstämmande att sjelfmant gå och åsamka sig olycka och dymedelst öka olycksfallssiffrorna. Den siste talaren ville drifva den satsen, att genom den obligatoriska olycksfallsförsäkringen i Tyskland hade antalet olyckor derstädes stigit. Jag tillåter mig tvifla derpå, ty hvarje arbetare är alltför rädd om sin kropp, hvilken ersättning han än må få, i fall han skadas.

Vidare synes det mig vara klart, att med en så beskaffad betryggande försäkring om ersättning för de olyckshändelser, som kunna drabba arbetaren i hans arbete, kan han på ett långt mera säkert och att jag så må säga oräddt sätt uppfylla sina pligter inom industrien, och i det afseendet ber jag att få till de många arbetsgifvarne inom denna kammarer framställa den frågan, hvart man skulle komma, om man icke hade folk, som ej hesitera att utföra arbeten, hvilka utsätta dem för fara? Det skulle kunna komma en tid, då en sådan arbetare svarade sin arbetsgifvare: »På detta arbete riskerar jag mitt ben — jag gör det ej». Men nu ställer sig frågan så, att vi inom våra yrken kunna vara nöjda med det sätt, hvarpå arbetarne i allmänhet gå till sina med faror förenade arbeten, och när de det göra, kunna de göra det tryggt, om den obligatoriska olycksfallsförsäkringen existerar. Jag hemställer, om icke t. ex. när det gäller att uppsätta en större bro öfver en forsande ström, dervid många farliga arbeten förekomma och der ofta både unga och gamla måste skickas ut på ställningarna och de ofta mycket hala plankorna, huru vida man ej då kan antaga, att den man, som vet att han har förhoppning att, i fall någon olycka händer honom, han ej behöfver falla fattigvården till last, utför sitt farliga arbete mera villigt och tryggt, än eljest? En annan fördel för arbetaren ligger deruti, att han har säkerhet att utfå beloppet under alla omständigheter, och att ingen har intresse af att motarbeta dess utgående. I detta fall tror jag dessutom, att man kan våga en jemförelse med de invalider, som kriget medför, ty hvarför skulle man ej på lämpligaste sätt sörja för industriens invalider, såväl som för krigets! Den ene går i fara för sitt fosterland, den andre går i fara därför att hans yrke kräfver det. I det förra afseendet hafva vi ett mycket vackert föredöme i vår invalidhuskassa, som redan uppgår till 4,845,000 kronor. Jag finner detta också fullt berättigadt, och kommer vårt försvar att utvecklas, så kommer nog också denna fond att växa, och jag tror ej att man skulle våga en axelryckning, såsom utskottet gjort mot detta förslag, mot ett förslag om underhåll åt krigets invalider. På samma sätt och af samma skäl fattar jag vår skyldighet emot industriens invalider.

(Forts.)

Lagförslag om försäkring för olycksfall i arbete. (Forts.)

Men hvad är slutligen skillnaden för det allmänna, om försäkringen blefve *obligatorisk*?

Man har redan påvisat den minskade fattigvården. Jag går ännu längre. Jag vågar påstå, att om en försäkring, så kraftig som den nu tänkta, kan komma till stånd, måste den äfven befordra välståndet hos öfriga arbetare. De af eder, mine herrar, som hafva arbetsfolk, veta mycket väl, att om exempelvis två arbetarefamiljer bo i samma hus, och den ene arbetaren ligger med sitt träben och icke kan utföra sitt arbete, kan ej den arbetsdugliges familj låta den andra familjen svälta, utan följden blir, att den arbetsföre får, så långt hans krafter förslå, försörja båda familjerna.

Hvad har det vidare för inflytande på arbetarnes allmänna välstånd? Jo, att de barn, som finnas och hvilka man här har tänkt att genom pensioner underhålla, blifva uppfostrade och försörjda, och om de ej skulle blifva det, efter att en oförskyld olycka borttryckt deras far, kan man vara öfvertygad om, att när de komma till en viss ålder, skall bristen på en sådan försäkring alstra hat emot den institution, som uraktlåtit att sörja för deras i arbetet flitige, men olycklige far. För öfrigt synes det mig vara en klar följd af de många goda anordningar, som redan vidtagits i Sverige, att man bör fortsätta på den inslagna banan och vidtaga den nu föreslagna åtgärden.

Hafva vi icke redan vidtagit kraftiga åtgärder med hänsyn till undervisning, hälsovård, byggnadsordningar och lemnat andra betryggande föreskrifter i lagstiftningsväg för invånarnes trefnad och helsa?

Om vi gå till den senaste internationella kongressen i Berlin, der äfven vårt land var representeradt, finna vi, att bland den mängd åtgärder, som denna kongress hade att besluta, Sverige hade förut nästan allt, hvad kongressen begärde. Vi hade sålunda redan lagstiftning om kvinnoarbetet, om minderåriges användande i fabriker och slutligen om yrkesinspektion, hvilken senaste af alla staterna förklarades vara en af den nutida industriens lyckligaste och klokaste åtgärder.

Jemför man nu, huru den obligatoriska olycksfallsförsäkringen ställer sig mot den så mycket beprisade ansvarighetslagen, så anser jag för min del, att denna senare verkar alldeles i motsatt riktning till hvad man här önskar. Man har önskat åstadkomma ett godt och lyckligt förhållande emellan arbetsgifvare och arbetare; men ansvarighetslagen åstadkommer tvister dem emellan, i det den inblandar främmande personer i de lyckligtvis ännu fria aftalen emellan arbetsgifvare och arbetstagare och verkar alltså tvärt emot hvad man här åsyftar. Dessutom medför ansvarighetslagen den stora olägenhet, att den vållar tidsutdrägt för arbetaren, innan han får ut sin ersättning, och förlust för arbetsgifvaren. Ty det är väl odisputabelt, att hvad man vill åstadkomma genom försäkring, vare sig frivillig eller icke, är, att man ej vill låta de olycksfall, som förekomma under ett år, drabba just det året. På sådan grund försäkras de och risken fördelas på flera år. Ansvarighetslagen bestämmer deremot, att den och den förlusten drabbar arbetsgifvaren för det året genast.

Om man slutligen ställer sig på den ståndpunkten, att det bör vara arbetarens rättighet att i detta fall vara ekonomiskt skyddad mot förlust, hvarför skall man då göra denne arbetare beroende af — om

genom ansvarighetslagen ändtligen en skadeersättning skulle tilldömas honom och detta efter årtal just blifvit klart — den omständigheten, att hans arbetsgifvare kanske då är insolvent. Han får då ej ut någon ersättning, och i trots af allt godt, man sagt om denna lag, har den dock ej kommit den olycklige arbetaren till godo.

Genom den obligatoriska försäkringen deremot sammanföras de många fallen, risken delas, och derigenom blifva premierna ock billigare.

Vidare är det klart, att först genom en så beskaffad obligatorisk försäkring erhåller man någon verklig nytta af den yrkesinspektion, vi nyss infört. Genom densamma hafva allt flera och flera åtgärder börjat vidtagas till förekommande af olycksfall. Härigenom komma dessa åtgärder att ännu mera ökas och sålunda, för hvarje gång det sker, antalet olycksfall att minskas och premierna att minskas.

Går jag nu till den erfarenhet, som föreligger från andra länder, är den redan påvisad af chefen för civildepartementet. Men jag tror mig i detta afseende möjligen kunna prestera något nyare siffror, än han uppgaf.

Den 2 januari 1891 aflemnades till tyska riksdagen en utredning om det sätt, hvarpå den obligatoriska olycksfallsförsäkringen verkat i Tyskland, och utan att trötta kammaren med siffror, vill jag blott nämna, att den redan erhållit en sådan utsträckning, att i Tyskland för närvarande finnas enligt denna lag försäkrade ej mindre än 12,831,246 personer. De olycksfall som inträffat hafva varit 28,971, och om dessa fördelas i proportion till de försäkrade, visar det sig, att det utgjort $2\frac{1}{4}$ per mille af de försäkrade. Jag vill ej här ingå i några detaljer, blott påpeka, att genom denna försäkring hade 9,379 enkor och barn fått understöd, och det belopp, som utbetaltes, utgjorde 12,956,000 mark. Häraf torde inses hvilken stor betydelse en sådan lag, utförd i den rätta riktningen, kan medföra för arbetarnes skydd.

Men vi hafva en erfarenhet på vida närmare håll. Stockholms kommun har nemligen för kort sedan antagit en föreskrift om olycksfallsförsäkring för sina arbetare. I den motivering, som från vederbörande komité och utskott aflemnades till stadsfullmäktige, voro alla ense om den rättvisa, som ligger deruti, att staden sörjer för sina skadade arbetare, och detta har också skett på ett mycket lyckligt sätt och till vida högre belopp, än hvad som nu i den kongl. propositionen är föreslaget i den allmänna lagen.

Af hvad jag nu haft äran yttra torde vara klart, att jag för min del ej kunnat känna mig öfverbevisad af något af de skäl, som reservanterna och de herrar, hvilka här hafva yttrat sig i frågan, afgifvit mot den obligatoriska olycksfallsförsäkringen jemförd med de många förslag, som här blifvit framställda i afsigt att lösa frågan på annat sätt. Huru jag än vänder frågan, ställer den sig för arbetsgifvaren billigast och för arbetaren tryggast, om den erhåller sin lösning i öfverensstämmelse med Kongl. Maj:ts proposition.

Jag vill af hvad jag nu yttrat draga följande slutsatser: Det behöfver ej vidare bevisas, ty erfarenheten talar, att den *obligatoriska olycksfallsförsäkringen* är en sant human social institution, som endast uppfyller en rättvis fordran af mensklighet. Det kroppsliga li-

Lagförslag om dandnet blir genom densamma åtminstone lindradt, om det också icke försäkring för kan fullständigt botas.

olycksfall i Den frivilliga olycksfallsförsäkringen åter, som är beroende af den arbete. enskildes goda hjerta eller hans klokhet, har ty värr en alldeles för be- gränsad tillämpning och gör den skadade arbetaren allt för mycket beroende af det icke alltid så milda åskådningssättet hos hans arbets- gifvare.

(Forts.)

Äfven en ansvarighetslag förbättrar icke saken mycket, *dels* därför, att det i många fall är svårt, om icke omöjligt, att visa, hvem som förorsakat skadan, och *dels* i lyckligaste fall det tilldömda beloppet sällan medför den önskade verkan af en nog hög ersättning för den lidna kroppsskadan.

Alla fördelar tala således för den *obligatoriska* olycksfallsförsäkringen, som, jag vågar påstå det, är ett kraftigt medel till befordrande och upprätthållande af den sociala freden.

Då jag alltså står på den ståndpunkten, hade jag helst önskat bifall till Kongl. Maj:ts förslag, men då utskottet icke gittat undersöka detta förslag i dess detaljer, vill jag ej trötta kammaren dermed, och kan sålunda endast instämma med dem, som yrkat återremiss, dock med det särskilda yrkande, att det kongl. förslaget bör af utskottet framläggas på det sätt, att Kongl. Maj:t af det beslut, som slutligen fattas, kan veta, antingen Första Kammaren önskar en olycksfallsförsäkring eller icke.

Herr Unger: Jag skall icke göra mig skyldig till det felet att länge upptaga kammarens dyrbara tid och förlänga debatten i denna redan genomdebatterade fråga, utan jag vill blott i allra största korthet gifva till känna, huru jag ser frågan an. Den här ifrågasatta obligatoriska försäkringen synes vara afsedd att bereda arbetarne en förmån genom att åläggas arbetsgifvarne kostnader, som kunna blifva ganska dryga. Men utom det att jag ej kan finna någon tillfredsställande rättslig grund, hvarpå man kan bygga en föreskrift om att arbetsgifvaren skall på förhand betala ersättning för skada, som kan drabba hans och andras arbetare, befarar jag att dessa afgifter och omkostnader för arbetsgifvaren komma att i sista hand drabba arbetaren, ty lika visst som förbättrade produktionsvilkor föra med sig högre arbetslöner, lika visst verka försämrade produktionsvilkor till sänkning af arbetslönerna. Den ökning af produktionskostnaden, som de föreslagna försäkringsavgifterna skulle medföra, måste verka derhän, antingen att producenten, om han säljer sin vara till samma pris som förut, får mindre förtjenst och deraf sig härledande mindre förmåga att betala hög arbetslön, eller ock att han höjer priset på varan, hvarigenom under normala förhållanden inträffar, att konsumtionen af varan aftager och efterfrågan på arbete minskas; och det är en ekonomisk lag, som hvarken riksdagsbeslut eller strejker förmå rubba, utan som alltid i längden och i stort sedt gör sig gällande, att priset bestämmes af förhållandet emellan tillgång och efterfrågan. Under sådana förhållanden finner jag den föreställningen att detta skulle vara en förmån för arbetarne på arbetsgifvarnes bekostnad vara en chimär, ty kostnaden för den obligatoriska olycksfallsförsäkringen skulle helt visst i

sista hand drabba arbetarne sjelfva. Detta är naturligtvis svårt att i hvarje fall påvisa, ty utom det att arbetslönerna icke alltid äro känsliga mätare på dessa förhållanden, finnas många andra faktorer, som styra den industriella verldsordningen. Med ett sådant åskådningssätt tror jag för min del, att man hade betecknat det ifrågakvarande förhållandet sannare, om man sagt, att arbetsgifvaren skall vara skyldig att afsätta en del af arbetslönen för arbetarens räkning, eller att arbetaren skall betala försäkringen sjelf. Men hvad man än må säga om en sådan utsträckt omtanke om arbetarne från statens sida, kan man i allt fall säga, att det hvarken har rättslig grund, ej heller kån anses stödja sig på billighetsskäl att ålägga den nyktre och förståndige arbetaren, som kanske undgår alla olyckor, att betala försäkring för olycka, som en annan arbetare ådrager sig i följd af oförsigtighet.

Vid sådant förhållande finner jag mig icke kunna bifalla Kongl. Maj:ts förslag, utan yrkar bifall till utskottets afstyrkande hemställan. Men då jag tillika är öfvertygad, att här fattas något i vår lagstiftning, vill jag, då jag yrkar afslag, tillkännagifva, att jag anser, att denna lagstiftning bör gå i sådan riktning, att skadeståndslagen utvecklas och utbildas. Det är väl naturligt, att om en gång en sådan lag komme till stånd, skulle icke så många olycksfall inträffa och således ej heller så dryga kostnader drabba industriidkaren som nu, då han till följd af långt och vidt utsträckt gemensamhet i afseende å ansvarsskyldigheten knappast har något ekonomiskt intresse att söka afvända fara genom att inrätta sina fabriker på ett förståndigare sätt. Och det vore dessutom en rättslig grund att stå på, om man sade, att under vissa förhållanden och under vissa vilkor skola arbetsgifvare gifva skadestånd, och jag vill dervid ej undantaga några näringar, utan hvarje näring, i den mån den medförde fara för arbetarne, skulle vara underkastad samma lag.

Man har talat om, att det skulle medföra så många tvister. Men, mine herrar, man kan vara fullt förvissad om, att tvisterna skulle blifva mångdubbelt flera, derest genom en sådan lag, som den Kongl. Maj:t föreslagit, förhållandet emellan arbetsgifvare och arbetare förnycktes derhän, att arbetarne skulle hålla sig omedelbarligen till staten. Hvar och en vet mycket väl, att är det blott fråga om att lita till den allmänna kassan, då har mängden både rimliga och orimliga anspråk, men gäller det att göra upp med arbetsgifvare, som behandla sina arbetare väl, går det mycket lättare. Det skulle naturligtvis ändock här blifva många rättegångar och jag vet att många rysa blott de tänka på rättegångar, men i skadeståndstvister emellan arbetare och arbetsgifvare skulle processen ej anordnas långsam, utan summarisk och för arbetarne kostnadsfri, hvarvid den ärade representanten från Vester-norrlands län ock finge höra »andra parten» bättre och tillförlitligare, än vid sammanträden och folkmöten i Sundsvallstrakten.

Jag skulle velat yrka återremiss, men som jag anser det vara för mycket begärdt, att utskottet nu skulle komma fram med ett nytt förslag, slutar jag med att yrka afslag på Kongl. Maj:ts och bifall till utskottets hemställan.

Lagförslag om försäkring för olycksfall i arbete.
(Forts.)

Lagförslag om
försäkring för
olycksfall i
arbete.
(Forts.)

Herr Gahn: Af min till utskottets betänkande fogade reservation behagaden I, mine herrar, finna att densamma går ut på att visa, att ännu icke behofvet af en lagstiftning uti ifrågavarande ämne är så trängande, att vi behöfva företaga den, innan vi hunnit få någon statistik för ledning af vårt omdöme eller vunnit någon erfarenhet från andra länder af deras relativt nya lagstiftning i ämnet.

Man har allmänt erkänt, att denna lagstiftning ej kan grunda sig på en privaträtt, utan på ett statens intresse att tillse, det ej stora olägenheter uppstå derigenom, att arbetarne ej äro tryggade för underhåll i händelse af olycka. I det fallet har jag uttalat den åsigten, att jag finner det icke för närvarande vara något trängande behof för staten att göra något. Åtminstone har icke, hvarken uti arbetareförsäkringskomiténs betänkande eller regeringens proposition på något sätt framvisats, att icke dessa olyckliga fått åtnjuta nödigt underhåll. För öfrigt framhålles, att hela den statistik, som arbetarekomitén stödt sig på, är *ett* års statistik, men hvad kan man väl draga för slutsats af en sådan? Då vi alltså ej från vårt land hafva några erfarenhetsrön att gå efter, tror jag att försigtigheten bjuder, att man i en så svårlost fråga, som denna, afvaktar några år för att se hvad som bör göras. Man kan då äfven hinna hemta någon erfarenhet från andra länder, huru deras lagstiftning har verkat och med hvilken tillfredsställelse för båda parterna den blifvit tillämpad.

Vidare har jag framhållit, att om en dylik lagstiftning finnes behöflig, bör den ej byggas på den grund, Kongl. Maj:ts förslagit, eller tvångsförsäkring, och endast inskränkas till vissa näringar och yrken, hvilka godtyckligt utplockas från andra, ty, såsom jag nämnt, vi hafva icke någon statistik om hvilka yrken, som äro farliga. Man har undantagit jordbruket, men åtminstone i det utlåtande, som återfinnes i högsta domstolens protokoll, visar sig, att olycksfallen bland arbetare inom jordbruksnäringen varit ganska höga, och högre än i flera andra näringar. I förhållande till jernvägarne, der man ansåg risken så stor, att man stiftat en särskild lag för dem, visar nu statistiken, att antalet olycksfall vid jernvägarne varit 10.7 per mille, men vid jordbruket 8.9 per mille, hvarvid dock bemärkes att uppgifterna gälla för *ett enda år*. Deraf torde kunna inses, huru godtycklig och orättvis en lagstiftning skulle vara, deruti man vill undantaga ett så stort antal arbetare och arbetsgifvare som de, hvilka tillhöra jordbruksnäringen. Det vore en orättvisa mot de öfriga arbetsgifvarne och en ännu större orättvisa mot den mängd arbetare, hvilka användas inom jordbruket, och hvilka icke skulle komma i åtnjutande af samma skydd som arbetarne i öfriga yrken.

Detta har varit för mig ett hufvudsakligt skäl, hvarför jag ej kunnat bifalla Kongl. Maj:ts förslag.

Man har sagt, att utskottet, då det ej ansåg sig kunna bifalla Kongl. Maj:ts förslag, åtminstone bort framlägga de grunder, på hvilka ett sådant förslag borde fotas; men jag hemställer, huru vida det är rimligt begärdt, att utskottet, med den korta tid det haft och med de tarfliga materialier, som stått detsamma till buds, kunnat framkomma med något eget, på sakkännedom grundadt förslag. Likaså hemställer jag till er, mine herrar, om I kunnat i allmänhet så sätta er in i denna

fråga, att I ansen er kunna uttala er för eller mot ett principiellt be-Lagförslag om
tänkande häröfver. Nej, jag tror det vara önskvärdt, att regeringen försäkring för
ytterligare behandlar ärendet och med de tillfällen, den eger till nya olycksfall i
upplysningar, efter vunnen noggrannare utredning framlägger ett nytt arbete.
förslag, grundadt på längre erfarenhet inom vårt land och andra länder (Forts.)
än som hittills varit att tillgå. Då först anser jag Riksdagen vara i
tillfälle att bedöma, hvad klokheten bjuder att i denna lagstiftnings-
fråga göra.

Man har vidare — d. v. s. de, som här försvarat tanken på en riks-försäkringsanstalt och obligatorisk försäkring — talat om den ringa kostnaden. Det är nog sant, att arbetareförsäkringskomitén framlagt ett försök att beräkna dessa kostnader, grundade på — ett års erfarenhet! Man har äfven talat om den tyska lagstiftningen i detta fall, om dess verkningar, och man har äfven företett siffror för att belysa detta. Ja, der förekomma ganska anmärkningsvärda förhållanden. Så t. ex. ålägger man der nutidens industriidkare skyldighet att betala mångdubbelt högre premier än framtidens för att bilda en reservfond, hvarigenom billigare afgifter skulle kunna beredas kommande tiders industriidkare. Efter denna grund skulle man väl, förmodar jag, äfven i Sverige söka skapa ett reservkapital genom att taga ut högre afgifter nu, i förhoppning att efter några år andra industriidkare skulle få det billigare. Detta kan väl ej vara rätt. Jag tror, att hvar och en bör svara för sin egen försummelse. De, som ej tillse, att deras arbetare äro nödigt skyddade inom de fabriker, der de arbeta, få stå större risk än en annan, som söker iakttaga alla möjliga försigtighetsmått och hos hvilken till följd deraf, menskligt att se, ganska sällan någon olycka inträffar.

Till att ingå i något besvarande af alla de argument, som här anförts, torde ej vara skäl. Jag vill derfor blott tillägga ett ord. Man har yrkat återremiss till utskottet. Kunnen I, mine herrar, tänka er, att det vore möjligt för utskottet att under en månad åter taga upp och behandla denna fråga med erforderlig sakkänedom för att framlägga ett förslag till regeringens ledning? Jag tycker, att det är obilligt begärtdt. Jag kan verkligen ej se något orätt uti att nu helt enkelt förklara, att Riksdagen för sin del icke kan godkänna den form, regeringen här framlagt för denna lagstiftning, öfverlemnande till regeringen att, då nödigt material vunnits och tiden anses lämplig, framlägga ett nytt förslag. Opinionsen kan ju då möjligen vara förändrad, och Riksdagen kan må hända antaga någon form af obligatorisk försäkring. Men jag tror, såsom jag förut nämndt, att denna sak nu är allt för litet utredd för att man skall kunna fatta beslut om, i hvilken riktning denna lagstiftning bör gå.

Jag yrkar således afslag på Kongl. Maj:ts förslag, såsom utskottet hemställt, men utan att på något sätt bifalla den motivering, som vare sig utskottet eller reservanterna föreslagit.

Herr Treffenberg: Jag har här, såsom herrarne se, ett plakat fullt med anmärkningar och äfven några tidningsutklipp, hvilket allt jag tänkt lägga till grund för mitt anförande; men jag skall befria herrarne derifrån, emedan jag antager, att kammaren likasom jag

Lagförslag ombörjat tröttna på diskussionen i detta ämne. Jag inskränker mig försäkring för sålunda till en önskan att få med några få ord bemöta vissa delar af olycksfall i arbete. herr Forssells anförande, hvilket, så vidt jag förstod, koncentrerade sig i en allvarlig varning att ej låta staten betala kalaset. Uppenbarligen var det hans föreställning, att så förr eller senare måste bli fallet. Jag skall då bedja att genast få förutskicka den anmärkningen, att äfven jag tror, att förr eller senare den tidpunkt måste inträda, då, om Riksdagen inlåter sig på arbetarelagstiftning, staten får träda emellan. Att emellertid denna varning *redan nu* förefaller mig något besynnerlig, må ingen förundra sig öfver, då jag erinrar herrarne derom, att Kongl. Maj:ts proposition ej är byggd på den förutsättning, att staten skulle bidraga med annat än att bestå fiolerna för riksförsäkringsanstalten, hvarför kostnaden skulle uppgå till, om jag mins rätt, — 41,000 kronor. Och denna summa måtte väl ej vara i och för sig så afskräckande, att man behöfver uppställa det hotfulla framtidsperspektiv, som herr Forssell gjorde. Men för alla dem, som tagit kännedom om en högst förtjenstfull och intressant redogörelse, som denne talare lemnat för ett par år sedan — först, såsom jag vill minnas, i någon af våra bättre tidningar och sedermera i en särskild broschyr under rubrik »studier och kritiker» — för arbetarelagstiftningens utveckling i Tyskland, bör det ej förefalla oväntadt, att jag tror mig i denna uppsats hafva återfunnit den innersta tankegången, som varit ledande för herr Forssell äfven denna gång, ehuru han emot min förväntan ej ansåg det lämpligt att nu rycka fram med det verkligen starka batteri, som han i denna skrift uppställt. Han resonnerar så, att då nu, såsom alla måste medgifva vara riktigt, denna lagstiftning ytterst har sin förutsättning och villkor för framgång i sjelfva kostnadsfrågan, är det gifvet, att när man börjar lagstifta i detta ämne, skall man först framställa frågan: hvem skall betala kostnaden? Han nämmer då, att det fins många olika sätt att tänka sig den saken. Ett vore att låta arbetarne sjelfva betala dessa försäkringsafgifter på det sätt, att deras lönevillkor afknappades. Detta vore naturligtvis att komma ur askan i elden och kan väl ej på allvar ifrågasättas. Nej, säger han äfven, det kan ej bli fråga derom, utan det är gifvet, att här måste industrierna sjelfva bestrida kostnaderna. Detta ginge väl an, om alla industrier vore af den beskaffenhet, att arbetsgifvarne i någon mån kunde taga sin skada igen genom att fördela dessa kostnader på konsumenterna, men det kunna, säger han, endast vissa industrier göra, nemligen de som äro skyddade. Dessa kunna verkligen på detta sätt taga sin ersättning tillbaka genom att höja sina pris. Men han erinrade tillika ganska riktigt derom, att det fins en mängd industrier, som ej äro beroende af den inhemska, utan af den utländska marknaden, och dessa industrier stå utan allt skydd eller möjlighet att skydda sig. Der inträder således anledning för staten att träda emellan med subvention; eljest skulle orättvisan bli för stor och fara vore, att industrierna skulle dödas eller åtminstone försvagas. Nå, hittills har jag hållit med honom i hans resonnement, men så kommer han till ett passus, der jag måste skilja mig från honom. Han säger nemligen, att under den fortgående striden mellan arbetsgifvare och arbetare om arbetslönen samt med den tendens till ständig stegring, som arbetarnes

anspråk på höjda löner visat sig ega, så komma förr eller senare, när *Lagförslag om försäkring för olycksfall i arbete.* några industriidkare fått statsunderstöd, alla andra att göra anspråk derpå, och under den påtryckning, som då inträder, skall det förr eller senare bli nödvändigt att låta *de skattdragande* uteslutande bestrida alla dessa kostnader. Häri kan jag ej instämma med honom. Detta är ett påstående, en framtidsprofetia, för hvars realiserande jag anser herr Forssell vara beviset skyldig. Det är blott en aning; några objektiva sannolika skäl för att ett sådant förhållande skall inträffa framlägger han ej i denna broschyr. För min egen del kan jag ej finna något oegentligt deruti, att staten biträdde med en subvention till det omfång, som nyss blef antydt, eller om det inskränktes blott till de industrier, som ej kunde skydda sig sjelfva. Det vore naturligtvis i högsta mätto olyckligt, om detta skulle taga den vändning, att *alla* industrier sökte hålla sig till staten för att få sina försäkringskostnader ersatta. Deraf skulle bland annat det olyckliga resultat uppstå, att den sporre, som man nu har i bestämmelsen, att arbetsgifvarne skola bekosta bidragen, hvarigenom de naturligtvis uppmanas att ordna sina verk så, att i möjligaste mån olyckor förekommas, att, säger jag, denna sporre skulle helt och hållet försvinna, i händelse staten skulle betala allt. Fastän emellertid herr Forssell uttalat sig så ytterst pessimistiskt, skola vi ej släppa honom i första hand, ty han har dock tillika, vet herrarne, medgifvit något i denna broschyr, hvarom jag ber att nu få påminna honom, nemligen att, om uppgiften inskränkte sig till att lösa sjukdoms- och olycksfallsförsäkringen på de grunder, som i Tyskland blifvit godkända, d. v. s. hvad den senare försäkringen beträffar på basis af obligatorisk försäkring, så, säger han, vore denna uppgift, med en sådan begränsning, åtminstone »någorlunda rimlig, ekonomiskt utförbar och — hvad som är det yppersta af allt — principiellt hållbar». Detta är *verba formalia*, och jag antager således, att, om en återremiss blir besluten, skall det ej vara så farligt med möjligheten för utskottet att äfven på den korta tiden, som återstår af riksdagen, eller omkring en månad, hinna framlägga grunderna för en lagstiftning af den beskaffenhet, att Riksdagen skulle kunna godkänna densamma, — så länge nemligen man har hopp om att få tillgodogöra sig herr Forssells kända skarpsinne, kunskaper och, helt visst, *mycket goda vilja*.

Här har biskop Billing nyss haft ett anförande, som jag med stor uppmärksamhet följde, och han framhöll deri en synpunkt, som alldeles bortskymts för utskottet, nemligen läran om *solidaritet*. Beaktar man hela innebörden af denna grundsats, behöfver man icke mycket tala om rättsanspråk. Nej, då har man flyttat frågan inom det område, der den säkrast kan och bör lösas. Den löses nemligen ej endast med lagstiftning, utan derigenom, att man fyller hvad i lagstiftningen brister, så att både i vårt allmänna och i vårt enskilda lif rättvisans och barmhertighetens grundsats göres gällande i den yttersta utsträckning, och hvarst vägledningen härutinnan bör sökas — det veta vi alla, mine herrar! Jag har äfven en annan biskop att återopa, nemligen från vår systerkyrka i Danmark, för hvilken han varit en prydna. Men denne vill gå ännu längre än vår biskop syntes vilja göra. Han säger nemligen, att uppgiften måste bli den, att »förhjelpa arbetaren till en existens, som ej väsentligen skiljer sig från medelklassens, att

Lagförslag om förhjelpa honom till ett verkligt familjelif, som är grundvalen för ett försäkring för sedligt personlif, och att förhjelpa honom till en någorlunda betryggad olycksfall i framtid». Den komité, som år 1879 nedsattes i Sundsvall för att arbete. afgifva förslag till ordnande af arbetareförhållandena och införande af någon förbättring af arbetarens ställning, anmärker i anledning häraf, att den tid naturligtvis är långt aflägsen, innan vi kommit derhän, att vi kunna åstadkomma för arbetsklassen en ställning, som ej väsentligen skiljer sig från medelklassens — därför skulle fordras, utom en mängd förändringar i arbetarnes yttre förhållanden, äfven en total reform i hela arbetsklassens nuvarande åskådningssätt — men att likväl på grundvalen af redan för handen varande förhållanden man dock kunde komma någon väg, kunde taga något steg, och det vore att, såsom Martenssen äfven vill, förhjelpa arbetarne till »försörjning på alderdomen, i arbetslösa tider och i sjukdomsfall». Der är systemet i sin fullkomlighet!

Ja, mine herrar, tiden är nog nu redan inne att göra någonting. Hafva herrarne läst morgontidningarna? Jag brukar för att pigga upp mig se efter hvad som förekommer der, och jag såg der i morse, att furst *Bismarck* — må Gud förlänga hans dagar! — har vid emottagandet af en deputation från *Kiel* yttrat en latinsk fras, som ger uttryck åt en vishetslära, hvilken alla våra statsmän borde lägga på minnet. Han påminde om det bekanta ordspråket: »*Quieta non movere*», d. v. s. att man ej bör uppröra hvad som är stilla och lugnt. Ja, mine herrar, lika klokt som detta är, lika klokt är det att stilla hvad som redan är upprördt och allt mer och mer *blir* upprördt. Ty derpå tyder tidens tecken, derpå tyda dagens tilldragelser.

Jag skall bedja, herr talman, att få instämma med dem, som yrkat återremiss. Jag kan ej godkänna den uppfattning, enligt hvilken denna lagstiftning bäst skulle kunna ordnas på den s. k. ansvarighetspligtens basis, såsom utskottet säger. Det är mycket möjligt, och jag vill gerna medgifva det, att från rent teoretisk eller rationel ståndpunkt har denna åsigt mycket tilltalande, men af rent praktiska skäl anser jag det vara aldeles nödvändigt att så godt från början som slutligen öfvergifva hvarje tanke på att kunna genomföra en sådan grundsats i vår blifvande lagstiftning. Denna min mening stöder sig på erfarenheten från Tyskland, der det visat sig, att den derstädes framkallat odrägliga tvister mellan arbetsgifvare och arbetare. Nu säger visserligen utskottet, att det bevisar intet annat än att tyskarne ej kunna skriva rigtiga lagar; men äfven i det fallet tror jag att utskottet är oss beviset skyldigt. Jag tror nemligen, att Tyskland har till sin disposition så goda juridiska krafter, att, om det vill en sak, kunna dessa nog uttrycka den. Det är dessa många och odrägliga tvister jag vill undvika, och jag tror därför ej, att man med hopp om framgång kan arbeta på annan väg, än den Kongl. Maj:t inslagit. Det är dock möjligt, att det ur *en* synpunkt kunde vara af vigt att få fram ett annat förslag. De båda föregående förslagen äro uppställda på *försäkringspligtens* basis. Det kunde då vara intressant nog att se, huru ett detaljeradt förslag skulle taga sig ut, byggt på den andra principen eller *ansvarighetspligten*. Det är ju också möjligt, att detta blir ett nödvändigt genomgångsstadium och att, om Riksdagen accepterar en lag, byggd på ansvarighetsgrundsatsen, man ej kan drifva fram en lag-

stiftning byggd på obligatorisk försäkring, med mindre man fått rätt Lagförslag om försäkring för olycksfall i arbete. grundligt erfarat olägenheterna af den förra lagstiftningen. Således skall det bli mig kärt, hvilket resultatet än blir af en återremiss, antingen utskottet vill lägga fram ett förslag, grundadt på ansvarighetspligten, eller möjligen en jemkning i det af Kongl. Maj:t framlagda förslaget. Hufvudsaken är blott, att utskottet ej såsom hittills förklarar sig insolvent.

Herr Annerstedt: Under dagens diskussion har det framhållits, att något bör och kan göras i afseende på arbetarnes betryggande vid olycksfall i arbetet. Så vidt jag kan förstå, har äfven detta blifvit af utskottet erkänt, då utskottet säger: »Med hvad nu är anfördt vill utskottet alldeles icke hafva förnekat, att särskilda bestämmelser kunna vara äfven i vårt land erforderliga för att närmare bestämma skyldigheten till skadestånd för de vid viss näringsdrift förekommande olycksfall». Hvari utskottet skiljer sig från den kongl. propositionen, är icke deri, att utskottet icke lika med Kongl. Maj:t anser, att något bör göras, utan utskottet skiljer sig i det afseende, att utskottet anser, att en annan princip bör läggas till grund för den nya lagstiftningen än den som i Kongl. Maj:ts förslag innehålles. Såsom ett ganska kraftigt stöd för denna utskottets åsigt synes mig kunna åberopas det erkännande, som af herr statsrådet och chefen för kongl. civildepartementet gjordes, då han öppnade debatten. Han yttrade nemligen, att han erkände, det rättmätigheten af olycksfallsförsäkringspligten ej kan reduceras fram från privaträttslig grund, men att han i detta afseende åberopade, att många förhållanden i samhället vore sådana, att den offentliga eller den allmänna rätten måste träda emellan. Och från den offentliga rättens synpunkt ansåg han olycksfallsförsäkringspligten kunna försvaras. Härvid synes mig från utskottets ståndpunkt kunna med fog erinras, att då, såsom erkänt är, i främsta rummet här gäller att reglera ett privaträttsligt förhållande — förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare i följd af arbetskontraktets ingående — man är berättigad att påstå åtminstone så mycket, att det måste vara nödvändigt att undersöka, om ej detta förhållande kan ordnas på ett tillfredsställande sätt på privaträttslig grund, med användande af dess principer. Ty att utan nödtvång tillämpa den offentliga rätten på privaträttsliga förhållanden är försök, som många gånger gjorts, men städse ledt till mindre gynsamma resultat.

Nu har man sagt, att det ej skulle vara möjligt att ordna rättsförhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare med användande af de inom privaträtten gällande principer. Hvarpå har man stödt ett sådant påstående? Man har sagt, dels att erfarenheten i Tyskland visat att det ej varit möjligt, dels ock att det skulle blifva allt för betungande för arbetsgifvarne.

Hvad det första skälet beträffar — erfarenheten från ett annat land — har utskottet, om ock i största allmänhet, antydt, hvilka omständigheter enligt dess uppfattning varit anledning till, att försöket der ej utfallit efter önskan. Detta berodde ej — och det har utskottet icke heller yttrat — på någon oförmåga hos detta lands lagstiftare att gifva ett korrekt uttryck för sin tanke, utan derpå att lagstiftarne

Lagförslag om vid det tillfälle, då lagen der stiftades, ej ville gå längre än de gjorde, försäkring för olycksfall i arbete.
(Forts.)

nemligen att lägga bevisbördan på den, som ville få ersättning. Detta öfverensstämde med bevisreglerna i allmänhet, och dem ville man äfven i detta fall bibehålla. Och det är detta som, enligt hvad talrika uttalanden från Tyskland bevittnat, varit den förnämsta anledningen till de tvister, som uppstått vid denna lags tillämpning. Men det är lätt att inse, att i denna fråga kan en lagstiftning här i landet, med bibehållande af ansvarspligten såsom utgångspunkt, allt för väl införa sådana bestämmelser angående bevisningsskyldigheten, att i detta afseende ej några tvister böra kunna uppstå.

Ser man vidare på det kongl. förslaget, så innehåller det en paragraf, som innehåller att endast i det fall, att det *visas*, att arbetare genom uppsåtlig eller grof vårdslöshet sjelf varit vållande till skada, blir han förlustig sin ersättning eller sin pension. Men det möter icke det ringaste hinder att öfverflytta denna princip på en lag, grundad på ansvarighetspligten. Och om denna bestämmelse göres och ersättningen bestämmes såsom i Kongl. Maj:ts proposition till fixa belopp, vågar jag fråga: i hvad afseende skall detta sätt att ordna rättsförhållandet gifva anledning till svårare tvister än det förslag, som nu föreligger? Äfven der är ju möjligheten öppen för tvist från den ersättningsberättigades sida. Hans anspråk äro äfven efter detta förslag icke ovilkorliga, utan skola prövas, först af riksförsäkringsanstalten, sedermera, i händelse af hans missnöje, af domstol. Af sådan anledning är, enligt min uppfattning, det första skälet, som skulle ådagalägga, att det vore omöjligt att åstadkomma en tillfredsställande lagstiftning på ansvarspligtens grund, icke bevisadt.

Hvad det andra skälet angår, nemligen att en tillämpning af ansvarspligten skulle blifva allt för betungande för arbetsgifvarne, har detta påstående framställt af åtskilliga talare. Men härvid synes den, som icke sjelf är industriidkare, kunna vara berättigad att framhålla, att flertalet — det långt öfvervägande flertalet — af de industriidkare, som haft tillfälle att så väl vid denna som föregående riksdag yttra sig i frågan, varit af den åsigt, att det kongl. förslaget vore vida mera betungande, än en skadeersättningspligt, ordnad efter lämpliga grunder. Det är icke heller svårt att inse, att det åtminstone är möjligt att så blir förhållandet. Det yttrande, som afgifvits derom, att försäkringspligten skulle vara så litet betungande för industriidkarne, har icke kunnat motiveras med något annat, än att antagligen, d. v. s. efter gjorda beräkningar, den årliga försäkringsafgiften för en arbetare kommer att ställa sig synnerligen låg. Men häremot synes man dock kunna erinra, att icke något garanteras för, att icke vid första omtaxering afgiften springer upp till vida högre och mera betungande belopp, än man nu ifrågasatt; och om man tager hänsyn till de af en föregående talare framlagda, från Tyskland hemtade siffror, hvilkas betydelse en efterföljande talare visserligen sökt försvaga, men utan att förebringa något bevis för sin olika uppfattning, torde man till och med kunna säga, att det är ytterst sannolikt, att de första billiga premierna icke komma att fortvara så länge. Vid nu angifna förhållanden synes mig vid lagstiftningen i fråga ett försök böra göras, huru vida icke förhållandet skulle kunna ordnas på ett tillfredsställande sätt med tillämp-

ning af redan erkända grundsatsar inom privaträtten. Genom att för-^{Lagförslag om}
 orda den offentliga rättens ingripande på detta område, gör man sig^{försäkring för}
 nemligen skyldig till den oegentlighet, att man lägger den börda, som^{olycksfall i}
 tillämpningen af den allmänna rättens regler medför, icke på samhälls-^{arbete.}
 medlemmarne i sin helhet, utan på en viss yrkesklass. Något bevis
 har icke, så vidt jag kan finna, blifvit ävägabrägt för rättmätigheten
 och rättvisan deri, att man tillämpar den offentliga rätten så, att man
 uttager vissa yrken och inom dem låter en hvar yrkesidkare ansvara
 icke blott för den skada, som drabbar hans egna arbetare — hvilket
 är en riktig grundsats — utan äfven för den skada, som drabbar ar-
 betarne hos öfriga arbetsgifvare inom samma yrke, hvilka arbets-
 gifvare äro hans konkurrenter. Vill man i detta fall tillämpa den
 offentliga rättens regler och icke privaträttens, kommer man till,
 icke ett försäkringstvång för arbetsgifvarne, utan helt enkelt statens
 skyldighet att ansvara för ersättning åt arbetare, som skadats ge-
 nom olycksfall i arbetet. Åt detta betraktelsesätt synes mig en före-
 gående talare hafva gifvit en riktig illustration, då han talade om ar-
 betets invalider, hvilka staten vore skyldig att ersätta, lika väl som
 staten är skyldig att draga försorg om de invalider, som kriget åstad-
 kommer.

På dessa skäl och då erfarenheten visat, att det är en fördel, om
 ett rättsförhållande kan på ett tillfredsställande sätt ordnas med an-
 vändande så mycket som möjligt af redan erkända rättsgrundsatsar,
 är, enligt min uppfattning, ett system, bygd på skadeersättningspligten,
 från legislativ synpunkt vida att föredraga framför det system, på hvil-
 ket den kongl. propositionen är byggd, och då det icke är bevisadt, att
 icke ett rättvist system skulle kunna byggas på skadeersättningsprin-
 cipen, föranledes jag att yrka bifall till utskottets förslag i nu före-
 dragna punkt. Då jag gör detta, erkänner jag villigt att det nog kunde
 hafva varit önskligt, att utskottet ytterligare tillfogat några mera detal-
 jerade grunder, hvarpå ett sådant förslag borde byggas, af hvilken an-
 ledning jag också instämt i en mot utskottets förslag afgifven reser-
 vation. Men då, såsom naturligt är på frågans nuvarande stadium,
 inom Riksdagen måste förefinnas en viss varsamhet att för närvarande
 uttala sig om detaljer, då den princip utskottet ansett böra läggas till
 grund för en blifvande lagstiftning i ämnet ändock tydligen framgår af
 betänkandet, samt då dessutom de i reservationen upptagna bestäm-
 melserna nog vid lagstiftningsarbetet, om detta bygges på den princip,
 utskottet förordat, komma att framträda och göra sig gällande, äfven
 om de icke blifva af Riksdagen påpekade, har jag icke någon anledning
 att vidhålla det uttalande, som förekommer i reservationen, utan anser
 mig böra framställa yrkande på bifall till utskottets förslag.

Herr Svedelius: Då det af formella skäl torde vara olämpligt att,
 såsom jag förut yrkat, få i *beslutet* införda de ord, som jag hade tänkt
 skulle vara lämpliga för att antyda den riktning, hvari ett blifvande
 lagförslag borde gå, och dessa ord i stället böra införas i motiveringen,
 tager jag mig friheten att, med återtagande af mitt förra förslag, hem-
 ställa, att kammaren måtte besluta bifall till utskottets förslag med
 ändring i motiveringen så till vida, att i det stycke å sid. 33, som börjar

Lagförslag om försäkring för olycksfall i arbete. (Forts.)

med orden: »med hvad nu är anfördt», uteslutas orden »för de vid viss näringsdrift» och tilläggas de ord, som jag förut föreslagit måtte ingå i beslutet. Mitt yrkande går därför ut på, att det stycke, som börjar med orden: »med hvad nu är anfördt» måtte få följande lydelse:

»Med hvad nu är anfördt vill kammaren alldeles icke hafva förnekat, att särskilda lagbestämmelser kunna vara äfven i vårt land erforderliga för att närmare bestämma skyldigheten till skadestånd vid förekommande olycksfall i arbetet. Om ock, såsom nyss blifvit framhållet, arbetsgifvare i Sverige ganska allmänt söka att på ett eller annat sätt mot nöd betrygga sina af olycksfall träffade arbetare och deras familjer, förekomma dock säkerligen icke få undantag från denna regel, och samhället skulle icke förlora derpå, att hvad den rättänkande arbetsgifvaren erkänner såsom en moralisk förpligtelse erhöles karakteren af en skyldighet, som äfven den mindre grannliga arbetsgifvaren måste fullgöra.

Men kammaren anser, att ett lagförslag i detta ämne bör grundas å ena sidan på begränsad ansvarsskyldighet för arbetsgifvare vid förekommande olycksfall i arbete och å andra sidan på möjligheten för samme arbetsgifvare att medelst på förhand vidtagna åtgärder kunna trygga sig mot allt för betungande följder af honom sålunda ålagd ansvarsskyldighet».

Herr Wieselgren: Tiden har lidit för långt för att den skulle tillåta mig att närmare gå in i sjelfva frågan. Jag skall endast bedja att mot en föregående talare få påminna om, att ett folks rättsmedvetande icke är något på en gång fullfärdigt, utan att det lyder utvecklingens lag, likaväl som allt annat. Hvad som den ena tidsåldern icke uppfattas såsom rätt, uppfattas såsom rätt och nödvändigtvis såsom rätt af en annan. Det har ock funnits en tid, när straffrätten i vårt land uppfattades såsom privaträtt, men hvem vill numera uppfatta den så? Efter det utlåtande, som högsta domstolen i frågan afgifvit, är det klart att för närvarande den juridiska vetenskapen i vårt land icke kan gå in på, att ifrågavarande lagstiftning tillhör den offentliga rätten, och en ärad talare har också nyss betonat detta. Denna lagstiftning tillhör privaträtten. Ja, mine herrar, intill dess Konung och Riksdag annorlunda beslutat. Sedermera måste åt densamma, antingen jurisprudenten vill eller icke, inrymmas plats inom den rätt, hvilken staten för *det helas* skull, för *solidaritetens* skull, anser sig böra stifta och upprätthålla.

Ett annat litet inkast skall jag ock tillåta mig att göra mot samme talare. Han frågade, huru vida icke skadestånds- eller ansvarsprincipen borde upprätthållas för den nu föreslagna lagstiftningen, på det att icke det förhållande skulle inträffa, att vissa klasser blefve betungade med en särskild skyldighet, en utgift, en kostnad, hvilken skulle drabba enskilda ibland dem icke endast i de fall, då sådant, enligt privaträttens grundsatser, borde ske, utan äfven i andra fall, som rörde icke dem, utan andra enskilda inom andra yrken och näringar. Ja, om det här vore fråga om att utkräfvå något slags straff, vore ju förhållandet ytterligt upprörande; men då det inskränker sig till en kostnadsfråga, en fråga om utgifter, ber jag att få betona det länge kända ekonomiska

förhållande, att, för så vidt en näringsdrift åläggas en särskild utgift, den nog vet att göra sig betald för densamma. Utgiften ingår nemligen i driftkostnaden för företaget, och det blir således icke fabrikan-^{Lagförslag om försäkring för olycksfall i arbete.} ten, som får betala densamma, utan den stora konsumerande allmänheten. »Rättskränkningen» bliver alltså icke af den art, som den ärade talaren tycktes vilja betona.

Man kan dock icke gerna komma ifrån, att det vore *teoretiskt* riktigast att lägga ansvars- eller skadeståndsskyldighetens princip till grund för ifrågavarande lagstiftning; och jag går så långt, att, om vi i vårt land hade en domstolsorganisation, byggd på *jury*, skulle jag säga: »Nå, låt oss försöka; vi böra göra det medgifvandet åt jurisprudencen inom landet, då ett försök är möjligt». Men, mine herrar, jury tillhör icke i förevarande fall vår domstolsorganisation; ifrågavarande ersättningspåståenden skulle bedömas efter precis samma regler som ersättningspåståenden i allmänhet. Jag vill då fråga, huru det skulle gå i hit-hörande fall, när en fattig, lemlästad arbetare skulle föra process mot sin arbetsgivare. Han måste förebriaga bevis. Jag ber eder, mine herrar, besinna hvad detta innebär. I de allra flesta fall tror jag, att han redan genom skyldigheten att bevisa sin rätt skulle vara urstånd-satt att göra densamma gällande. Vidare skulle han underkastas hela den procedur, som för rättegång i civilrättsliga fall är föreskrifven. Det skulle kunna dröja ganska länge, innan han finge ut sin rätt; och, om slutligen utslaget blefve till hans förmån, kunde det dock till sist visa sig, att den, som skulle utgifva ersättningen, *saknade tillgångar*. Hvilken uppfattning skulle då arbetaren få af statens sätt att tillvarata hans intressen?

För min del är jag öfvertygad om, att den utgångspunkt, som Kongl. Maj:t valt, är den enda praktiskt rigtiga; och på grund af denna min åsigt skulle jag mycket gerna hafva velat vara med om att yrka bifall till Kongl. Maj:ts förslag redan nu, om icke det vore ett faktum att detta förslag hittills saknat den behandling, som grundlagen föreskrifver för kongl. propositioner. I följd deraf anser jag mig ock böra förena mig med dem, som yrkat återremiss.

Herr Ericsson: De, som hafva genomläst det kongl. förslaget och högsta domstolens yttrande, äfvensom de, som uppmärksamt åhört de uttalanden, som i kammaren äro gjorda, torde lätt finna, att jag har fullständigt rätt att ställa mig på motståndets ståndpunkt. Jag behöver icke framlägga några särskilda skäl därför, och jag vill icke vidare förlänga diskussionen, ty jag tror att diskussionen sträckt sig vida utöfver hvad behöfligt varit både beträffande hvad utskottet bort intaga i sin motivering och huru detsamma bort handla. — Så vidt jag vet, tillhör särskilda utskottet icke någon motionsrätt. Det hade att yttra sig öfver det kongl. förslaget, men icke öfver hvad som borde sättas i stället. Af detta skäl kunde jag icke biträda större delen af den först uppsatta motiveringen, hvilken såsom vi veta blef afbruten vid en viss punkt, men hvars fortsättning, om jag icke misstager mig, finnes i ett par, tre reservanters yttrande.

Jag kunde draga fram skäl i mängd, som från de mindre industri-idkarnes sida kunna anföras mot detta förslag; och jag skulle äfven

Lagförslag om försäkring för olycksfall i arbete.
(Forts.)

kunna instämman med dem, som talat om barmhertighetssynpunkt. Ty lika hårdt som jag känner det att bli obligatoriskt förbunden till något, som jag icke anser vara i enlighet med svensk rätt, lika villig är jag att uppfylla hvad en god husbonde bör göra mot sina arbetare. Och därför har jag för många år sedan infört försäkring mot olycksfall för den stora arbetarcorps. för hvilken jag är disponent, men det har skett på den grund, att arbetare och arbetsgifvare, båda två, hafva skyldigheter mot hvarandra. Och det är på den grund — och det är min enskilda grund — som jag ogillar det kongl. förslaget och allt, som går ut på att ålägga arbetsgifvaren endast skyldigheter, utan att gifva honom några rättigheter, och jag vill icke vara med om en sådan lagstiftning.

Herrarne veta huru det går till nu. Jag är öfvertygad om, att de tusen arbetare, som nu strejka och icke göra sin skyldighet, äro olycksfallsförsäkrade; jag är icke säker derpå, men jag är öfvertygad derom, ty det har gått en sådan strömning genom bergslagen.

Emellertid, jag upprepar det än en gång, åligger det utskottet endast att yttra sig öfver det kongl. förslaget. Och det är klart, att då man icke kunde bli öfrerens om första punkten, hvarför skulle man då hålla på och kritisera de andra? Dertill hade vi verkligen icke tid, och jag vet ej heller hvad det skulle tjena till, möjligen för att uppsöka nya motiv för afslag, och jag tror vi skulle funnit rikligt med sådana.

Bland dem, som nu yrkat återremiss af detta ärende, ha två meningar gjort sig gällande. Den första är för det kongl. förslaget — det är tillräckligt motiveradt och utredt — den andra är för en ansvarighetslag, och det är väl ungefär en tredjedel af herrarne, som äro med om hvar och en af dessa meningar. Sedan hoppas jag att ha en en tredjedel med mig, som anser tiden icke vara inne att lagstifta i denna sak.

Om nu ärendet kommer tillbaka till utskottet, huru skall man då gå till väga, herr president? Det torde herr presidenten upplysa om, då han efter mig får ordet. Jag yrkar bifall till utskottets utlåtande utan att instämman i motiveringen.

Herr Forssell: Jag har begärt ordet med anledning af en personlig anmärkning, och anhåller om ursäkt, att jag upptager kammarens tid med en sådan, men jag anser, att det bör vara en rättighet att till protokollet få förvaradt ett svar på ett yttrande, hvilket afsåg att beslå mig med tvetalan. Jag tager denna sak litet allvarsamt, därför att jag tillräckligt öfvervägt detta ämne för att det skulle varit ganska oförlätligt, om jag den ena gången sagt, att det är svårt att finna någon hållbar grund för den skyldighet och den rätt, hvilken grundlägges genom den kongl. propositionen, och den andra gången förklarar, att en sådan skyldighet, en sådan rätt, en sådan organism vore »principiellt hållbara». Men jag ber att få fästa den ärade talarens uppmärksamhet derpå, att mitt i den anförda uppsatsen med någon tvekan uttalade omdöme, att en olycksfallsförsäkringsorganism kunde anses »principiellt hållbar», det gälde den tyska olycksfallsförsäkringsorganismen, hvilken i väsentliga stycken alldeles skiljer sig från det kongl. förslaget, ja i mycket viktiga afseenden är dess diametrala

motsats. Den tyska olycksfallsförsäkringsorganismen är nemligen grundad på en korporationsrätt och det svenska olycksfallsförsäkringsförslaget afser att göra arbetarnes rättigheter och arbetsgifvarnes skyldigheter till rättigheter och skyldigheter direkt emot staten.

Genom den tyska olycksfallsförsäkringslagen ställas arbetarne icke i något direkt förhållande till staten, utan till den i korporation sammanslutna industri, till hvilken de höra, men efter det svenska förslaget skulle de komma i direkt fordringsförhållande till staten. Detta är för mig icke blott ur principiell och s. k. teoretisk synpunkt, utan ur rent praktisk synpunkt af afgörande vikt. Jag skall likväl icke ingå på någon utveckling af detta påstående; jag har endast velat försvara mig mot beskyllningen för tvetalan.

Slutligen vill jag på interpellationen af herr Ericsson svara, att jag har något svårt att nu förstå, hvad utskottet skall göra af denna sak efter en återremiss, besluten naturligtvis utan motivering, på grund af de mest skiljaktiga omdömen inom kamrarna. Några vilja ha återremiss därför, att de äro benägna för det kongl. förslaget, andra vilja ha den därför, att de önska en skarpare formulering af yrkandet på en ansvarighetslag; en tredje grupp vill kanske återremiss af något annat onämndt och för mig okänt skäl. För min del tror jag, att de som anse, att Riksdagen bör uttala sig för en ansvarighetslag, hafva alldeles tillräckligt uttryck för denna sin åsigt genom den motivering, som redan finnes i utskottets betänkande, och att rent bifall till detta betänkande således skulle vara det mest praktiska sättet att uttrycka en dylik mening.

Herr Ölander: Då jag begärde ordet var det endast för att afstå från mitt yrkande om bifall till det kongl. förslaget och förena mig med dem som yrkat återremiss. Men jag kan omöjligen, efter jag har ordet, lemna oanmärkt den af den näst siste talaren gjorda hänvisningen till högsta domstolens utlåtande. Jag tror denna hänvisning förlorar mycket i värde, om man noga genomläser detta utlåtande. Först och främst finner man då, att icke hela domstolen varit enig derom, utan att två af dess ledamöter mycket varmt förordat Kongl. Maj:ts förslag, samt att bland de öfriga icke en enda röst höjt sig, som icke ansåg, att arbetsgifvaren vore skyldig ersätta den i olycksfall skadade arbetaren den förlust eller den minskning i sin arbetsförmåga, som han genom olycksfallet kunde tillskyndas. Om denna skyldighets tillvaro rädde således ingen meningsskiljaktighet; åsigtorna voro endast delade i fråga om sjelfva formen eller sättet för dess utgörande. Mycket tror jag också dertill bidrog, att man kanske ansåg denna lag icke egentligen höra under privaträttens område, dit den också i sjelfva verket icke hör; men jag tror, att, om det legat inom högsta domstolens befogenhet och om den haft samma frihet som utskottet att afgifva förslag i ämnet, den icke skulle kommit till ett sådant slut som utskottet.

Emellertid får jag återtaga mitt yrkande om bifall till Kongl. Maj:ts förslag och förenar mig med dem, som yrkat återremiss.

Hans excellens herr statsministern friherre Åkerhielm: Den fråga, som under denna förmiddag inom kamraren behandlats och som ingår

Lagförslag om uti de stora arbetarefrågor, hvilka tränga sig fram på dagordningen och försäkring för påkalla sin lösning inom alla vår verldsdelers civiliserade samhällen, olycksfall i arbetet. bjuder mig, att, om än blott med några ord, innan öfverläggningen förklarar slutad, gifva till känna, i hvilken riktning jag för min del anser önskvärdt att det beslut måtte gå, hvilket kammaren bereder sig att fatta.

Vårt land har redan uppmärksammat qvinnans och de minder-åriges rätt till skydd, ja, äfven erkänt arbetarens rätt i detta hänseende genom införande af yrkesinspektörer; och vi stå således i dessa afseenden icke tillbaka för, snarare framom, de stora kulturfolken. Men i fråga om skydd för arbetaren mot olycksfall hafva vi ännu intet gjort. Det vore, enligt min tanke, sorgligt, om vi skulle stanna vid endast den *antydan*, som må ligga i en splittring inom ett utskott af 14 ledamöter, deraf 14 äro reservanter, — antydan alltså om att ingen mening ännu är i saken stadgad. Jag hoppas att, då medkammaren beslutat återförvisning af ärendet till förnyad behandling af utskottet, detta utskott — hvars ledamöters arbetsförmåga och sakkunskap jag är den förste att erkänna — skall, om förnyad pröfningstid lemnas, kunna komma till en tydligare uttaland mening och till en närmare lösning, än den som nu är gjord. Det synes mig otänkbart, att föreliggande fråga, en gång kommen på dagordningen och der stående, icke måste finna sin lösning. Jag har härmed icke sagt, *när* den skall finna denna lösning, och icke heller velat uppträda mot dem, som önska en längre betänketid eller bestämdare erfarenhet af de resultat, andra länders försök visa. Ej heller har jag sagt, *huru* den ovilkorligen skall lösas, om jag än för min del, så godt jag förstår, tror, att det af Kongl. Maj:t tillstyrkta förslaget ännu är det bästa. Jag har blott velat säga, att frågan, en gång uppförd på dagordningen, påkallar sin lösning och påkallar den inom en snar tid. Vill man erkänna detta och vill man i vårt land i detta fall icke stå efter hvad de kontinentala folken redan utfört och hvad våra grannar i Danmark i det närmaste äro färdiga med att utföra, kunde det väl löna mödan, att de ärade män, som fått denna och medkammarens förtroende att arbeta i det särskilda utskottet, toge sig tid till nytt och närmare skärskådande af de frågor, på hvilkas lösning de *faktiskt icke ingått*.

Vid sådant förhållande synes mig önskligt, att, då Andra Kammarer utan omröstning beslutat ärendets återförvisning, Första Kammarerens svar icke blir ett bifall till utskottets utlåtande och ett bleklagd nej, utan blir ett lika tillmötesgående beslut som det medkammaren fattat.

Sedan öfverläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i afseende på nu förevarande punkt yrkats: 1:o att utskottets deri gjorda hemställan skulle bifallas; 2:o af herr *Gahn*, att samma hemställan skulle bifallas utan godkännande af utskottets motivering; 3:o af herr *Svedelius*, att utskottets hemställan skulle bifallas, men att i afseende på motiveringen det stycke i utskottets utlåtande, som å sid. 33 börjar med orden: »Med hvad nu är anfördt», skulle utbytas mot följande: »Med hvad nu är anfördt, vill kammaren alldeles icke hafva förnekat, att särskilda lagbestämmelser kunna vara äfven i vårt land erforderliga, för att närmare bestämma skyldigheten till

skadestånd vid förekommande olycksfall i arbete. Om ock, såsom nyss ^{Lagförslag om försäkring för olycksfall i arbete.} blifvit framhållet, arbetsgifvare i Sverige ganska allmänt söka att på ett eller annat sätt mot nöd betrygga sina af olycksfall träffade arbetare och deras familjer, förekomma dock säkerligen icke få undantag från denna regel, och samhället skulle icke förlora derpå, att hvad den rättänkande arbetsgifvaren erkänner såsom en moralisk förpligtelse erhöle karakteren af en skyldighet, som äfven den mindre grannliga arbetsgifvaren måste fullgöra. Men kammaren anser, att ett lagförslag i detta ämne bör grundas å ena sidan på begränsad ansvarsskyldighet för arbetsgifvare vid förekommande olycksfall i arbete, och å den andra på möjlighet för samme arbetsgifvare att medelst på förhand vidtagna åtgärder kunna trygga sig mot allt för betungande följder af honom sålunda ålagd ansvarsskyldighet»; samt 4:o att punkten skulle visas åter till utskottet.

Härefter gjordes propositioner i enlighet med dessa yrkanden, och förklarades propositionen på återremiss vara med öfvervägande ja besvarad.

2 punkten.

Herr Fränckel: Med anledning af det beslut, kammaren nyss fattat, hemställer jag, att äfven denna punkt måtte till utskottet återremitteras.

Efter härmed slutad öfverläggning visades den nu föredragna punkten åter till utskottet.

3 punkten.

Herr Fränckel: Af samma orsak, som i afseende å föregående punkt anfördes, får jag anhålla om återremiss äfven af denna punkt.

Sedan öfverläggningen förklarats härmed slutad, blef nu förevarande punkt till utskottet återförvisad.

Anmälde och bordlades statsutskottets utlåtande n:o 9, angående regleringen af utgifterna under riksstatens åttonde hufvudtitel, innefattande anslagen till ecklesiastikdepartementet.

Vid förnyad föredragning af bevillningsutskottets den 13 och 15 i denna månad bordlagda betänkande n:o 6, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om ändring af 47 § i gällande tullstadga, biföll kammaren hvad utskottet i detta betänkande hemställt.

Föredrogs å nyo och företogs punktvis till afgörande bevillningsutskottets den 13 och 15 innevarande april bordlagda betänkande n:o 7, angående villkoren för försäljning af bränvin.

1—7 punkterna.

Hvad utskottet hemställt bifölls.

Ang. utskänkning å passagerarfartyg.

8 punkten.

Herr von Hedenberg: Här har i utskottets betänkande på sid. 18 andra raden uppifrån kommit att inskjutas ett uttryck, som icke är fullt egentligt. Der stå nemligen såsom synonyma begrepp »ligger i hamn» och »angör land»; men detta är två motsatta saker, och jag hemställer därför, att det måtte ändras till: ligger i hamn eller *vid* land, så vida båda uttrycken anses behöfliga. Jag tror det vore bäst, att der endast stode »ligger i hamn» och att »vid land» uteslötes.

Friherre Barnekow: Att ordet »angör» kommit in, beror på att man icke var hemmastadd i sjömansterminologien. Jag trodde, att »angöra land» var detsamma som att lägga till vid land, men det lär i stället betyda, att man får se land, och så stränga vilja vi naturligtvis icke vara, att utskänkningen skulle förbjudas så tidigt. Meningen var, att det icke endast är då fartyg ligger i hamn, utan då det lägges till på något annat ställe, t. ex. i skärgården, som man vill hindra utskänkning af bränvin.

Jag yrkar således bifall till det nyss framställda första ändringsförslaget, d. v. s. att uttrycket »angör land» utbytes mot »vid land»

Herr von Hedenberg: Jag förenar mig med den siste ärade talaren och hemställer, att ordet »angör» måtte förändras till »vid».

Efter härmed slutad öfverläggning biföll kammaren utskottets i punkten gjorda hemställan med den ändring, att i den föreslagna lydelsen af mom. 2 i förevarande förordnings 13 § orden »under det fartyget ligger i hamn eller angör land» utbyttes mot orden: under det fartyget ligger i hamn eller vid land.

9—11 punkterna.

Hvad utskottet hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning af statsutskottets den 15 och 17 i denna månad bordlagda utlåtande n:o 42, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående beredande af lånemedel till utveckling af statens telefonväsende, biföll kammaren hvad utskottet i nämnda utlåtande hemställt.

På framställning af herr talmannen beslöts, att de ärenden, som denna dag bordlagts första gången, skulle uppföras främst på föredragningslistan till nästa sammanträde.

Derefter medgaf kammaren, på hemställen af herr talmannen, att de till sammanträdets fortsättande utfärdade anslagen finge nedtagas.

Justerades fyra protokollsutdrag för denna dag.

Kammaren åtskildes kl. 3.48 e. m.

In fidem

A. von Krusenstjerna.

Tisdagen den 21 april.

Kammaren sammanträdde kl. 2.30 e. m.

Justerades protokollet för den 13 i denna månad.

Anmälades och bordlades

sammansatta stats-, banko- och lagutskottets utlåtande n:o 2, med anledning af Kongl. Maj:ts proposition i fråga om ändringar i förordningen angående en postsparbarbank för riket den 22 juni 1883; äfvensom

Första Kammarens tillfälliga utskotts utlåtanden:

n:o 7, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om införande af obligatorisk undervisning vid rikets allmänna läroverk, seminarier och folkskolor rörande de rusgifvande ämnens natur och verkningar; samt

n:o 8, med anledning af väckt motion rörande folkskolelärares rätt att till skolrådet afgifva yttrande i pedagogiska frågor.

Upplästes och godkändes lagutskottets förslag till Riksdagens skrifvelse, n:o 27, till Konungen, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse af 104, 106 och 113 §§ konkurslagen den 18 september 1862.

Föredrogs, men bordlades å nyo på flere ledamöters begäran statsutskottets den 18 i denna månad bordlagda utlåtande n:o 9.

Vid föredragning af statsutskottets den 18 innevarande april bordlagda memorial n:o 43, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut i vissa till regleringen af utgifterna under riksstatens sjetta hufvudtitel hörande frågor, godkändes de af utskottet i memorialet föreslagna voteringspropositioner.

Föredrogs, men bordlades å nyo på flere ledamöters begäran statsutskottets den 18 i denna månad bordlagda utlåtande n:o 44.

På framställning af herr talmannen beslöts, att på föredragningslistan till nästa sammanträde skulle uppföras främst de ärenden, som denna dag bordlagts första gången, och sist de ärenden, som under dagen blifvit andra gången bordlagda.

Justerades två protokollsutdrag för detta sammanträde.

Kammaren åtskildes kl. 2.47 e. m.

In fidem

A. von Krusenstjerna.